

1996 C 1930/821
ԱՊՐԲԵՋԱՆԻ ՆԱԿԹԱՅԻՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՄԻԱՑՈՒԹՅՈՒՆ («Ազնեվթ») _____

ИНСТИТУТ
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

ԱԶՆԵՎԹԻ

== ՆՈՐ ՀՆԳԱՄՅԱԿԸ ==

ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐՆ ՈՒ ՇԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

ԱԶՆԵՎԹԻ ՎԱՐՁՈՒԹՅԱՆ ՆՍԱՍԳՍՉ
Մ. Վ. ԲԱՐԻՆՈՎԻ ԶԵԿՈՒՅՈՒՄԸ
ԱԳՐԿՈՍԿՈՒՄԻ (Բ) ԲԱԳՎԻ ԿՈՄԻՏԵԻ
ՊԼԵՆՈՒՄՈՒՄ

338.98(47.924)

P-34

ՐԱՑԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԱԶՆԵՎԹԻ
Բազմա — 1930 թ.

C. 1930/821

Սա 1441

338.98(47.924)

բ-34

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТ
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

ԱԶՆԵՎԹԻ

Ն Ո Ր Հ Ն Գ Ա Մ Յ Ա Կ Ը

ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐՆ ՈՒ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

ԱԶՆԵՎԹԻ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
Մ. Վ. ԲԱՐԻՆՈՎԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ
ԱԴՐԿՈՄԿՈՒՄԻ (Բ) ԲԱԳՎԻ ԿՈՄԻՏԵԻ
ՊԼԵՆՈՒՄՈՒՄ

01.03.2013

32303



Напечатано в гостипограф.
„Красный Восток“.
БАКПОЛИГРАФА. БСНХ
Баку, Карант. ул., д. № 84.
Главлит № 7360.
Заказ № 2991. Тираж 500.



56836-66

ՀԱՌԱԶԱԲԱՆ

XV Կուսկոնֆերանսի և Համամիութենական Սորհուրդների V Համագումարի 5-ամյա ժողովրդական տնտեսության վերաբերյալ լայնացրած ծրագիրը հաստատելուց հետո անցել և միայն 7 ամիս: Մինչդեռ տնտեսության մի շարք ճյուղերում սոցիալիստական իրականությունը դերազանցել և ծրագրված «ուպտիմալ» թափերից: Ներկայումս 5-ամյա ծրագիրը զգալի լայնացրվում և տնտեսության մի շարք ճյուղերում, վորոնց թվումն և նաև նավթարդյունաբերությունը: Այդպիսով, 5-ամյա «ուպտիմալ» ծրագիրը, վորը համարվում էր հասցրած իր հնարավորությունների սահմանին, աստիճանաբար վերակազմվում և 4-ամյակի: Սոցիալիստական շինարարության հնարավորությունների ճիշտ հաշվի չառնելը, վերաբերվում և նաև նավթարդյունաբերության: Վերջնական (ներկա մոմենտում) նավթի արտահանության ծրագիրը 5-ամյա վարիանտով 100% ավել և սկզբնական վարիանտից. այդ վերջինով նախատեսված էր հինգամյակի վերջին տարում—(1932—33 թվ.) արտահանելիք 19 միլ. տ. նավթ:

Պետպլանը տնտեսության լայնացման 5-ամյա ծրագրում նշանակել էր 21,7 միլ. տ. նավթ արտահանել, այնուհետև այդ թիվը շնորհիվ Միության Բարձրագույն Ժող. Տնտես. Սորհրդի բարձրացրված և մինչև 23,5 միլ. տ.: Ներկայումս արված և մի խոշոր թոխը—1932-33 թ. համար կտրուկ ակնհայտ էր և նշանակված, վորը հավասար է 35—40 միլ. տ.

Յերկրի տնտեսության մեջ, խոշոր արդյունաբերությունը ուժեղացնող դերը ընկնում և սոցիալիստական ինդուստրիալիզացիային, վորի վրա հենվում և 5-ամյա ծրագիրը: Այդ պատճառով արդյունաբերության աճումը պետք է գյուղատնտեսության աճումից անցնի: Միայն այդ միջոցով մենք կապահովենք մեր սոցիալիստական տնտեսության անկախությունը կապիտալիզմի շրջապատումից: Համաձայն դրան, 5-ամյա ծրագրով հատկացրած գումարը—ամբողջ յերկրի կարիքների համար—64,6 միլիարդ տ., չորրորդ մասը—16,4 միլ. տ. արդյունաբերության (կամ քառորդ) մասն է:

5 տարվա ընթացքում, մինչդեռ արտադրական միջոցները աճում են 230%, սպառման միջոցների արտադրությունը աճում և միայն 145%:

Ուրիշ խոսքով, խոշոր արդյունաբերութեան զարգացման տեւողքը անցնում է արդյունաբերութեան մյուս ճյուղերից: Մետաղը, վառելիքը (բենզին, կերոսին և այլն), շինարարական նյութերն են, վոր յերկրի ինդուստրիալիզացիայի հիմքն են կազմում և մեղմացնում են մեր կախումը ներմուծումից:

Անհրաժեշտ է վոր ԽՍՀՄ այս 5 տարվա ընթացքում մեքենաներ և գործիքներ ներս մուծող յերկրից դառնա նույն պիտույքներ արտադրող յերկիր:

Մինչև այժմ մենք մեր մետաղե արդյունաբերութեան գործը չենք հասցրել նախապատերազմյան չափերին: 5 տարվա ընթացքում յերկաթի արտահանութիւնը, չուգունի և պողպատի ձուլումն, մեքենաների շինարարութիւնն աճում են 3 անգամ: Բայց չնայած աճման խոշոր թափին, դրանք չեն բավարարում յերկրի պահանջներին: Մետաղի վերաբերյալ պատվերները ինդուստրիալիզացիայի շղթայի ամենագլխավոր ողակներից մեկն է, վորից կախված է արդյունաբերութեան, գյուղատնտեսութեան և տրանսպորտի վիճակը: Պարզ է, վոր յերկիրը տրակտորներով, սվտոմոբիլներով, գյուղատնտեսական գործիքներով, մեքենաներով մատակարարելու հարցը իր հերթին կախված է մետաղե արդյունաբերութեան աճման աստիճաններից:

Բացի մետաղից խոշոր դեր է հատկացրվում նաև եներգիայի ռեսուրսներին և վառելիքին: Արդյունաբերութեան համար վառելիքի սպառումը պետք է հասնի 53,8 միլ. տ.-ից մինչև 95,4 միլ. տ.: Միաժամանակ, նավթի և փայտի նշանակութիւնը ընկնում է, իսկ ածուխի և տորֆի նշանակութիւնը ուժեղանում: Յենթադրվում է Դոնբասի վառելիքով բավարարել յերկրի արդյունաբերութեան ընդհանուր պահանջի կեսը, հետևաբար Դոնբասը պետք է բարձրացնէ իր արտադրութիւնը 27 միլ. տ. մինչև 52,5 միլ. տ: 5 տարվա ընթացքում տորֆի արտադրութիւնը ավելանալու է 3 և կես անգամ: Ինչպես վերևը հիշված էր, նավթի նշանակութիւնը իբրև վառելիք 5 տարվա ընթացքում պետք է ընկնի: Գլխավոր բարդ պատվերներից մեկըն է բավարարել շուկայի պահանջը—բենզինի, կերոսինի և բաց գունի չուղերի և հետևաբար մոտ ապագայում նավթարդյունաբերութիւնը բնորոշվելու է իբրև «բենզին—կերոսին» արտադրող, այլ վոչ «մազութ—կերոսին», ինչպիսին էր նա մինչև այժմ: Այդ բոլոր պատճառների հետևանքով, բերքը պետք է բարձրանա և դա թույլ կտա զարգացնել և վերականգնել հացի եկսպորտը:

Նշանակած ժամանակամիջոցում ելեկտրական եներգիայի արտադրանքը բարձրանալու է չորս անգամ: Ելեկտրական շինարարութեան համար ի նկատի է առնվում 4 միլլիարդ ո.:

Այդ շատ կարևոր է գյուղատնտեսական կոլլեկտիվիզացիայի տեսակետից:—Ծրագրի վերջին տարում կոլլեկտիվ տնտեսութիւնները պետք է միացնեն 17—20 միլ. գյուղացիութիւն: Այդ թիվը ցույց է տալիս կոլլեկտիվ տնտեսութեան զարգացման թափը, վոր հնարավորութիւն կտա գյուղացիութեանը ձեռք վերցնել իր հին դարավոր հողի մշակման ձևերից և անցնել ավելի կատարելագործված սխեմաների և միաժամանակ կփոխվի գյուղում գոյութիւն ունեցող դասակարգային հարաբերութիւնը:

Հիշած բոլոր պատճառների հետևանքով բերքը պիտի բարձրանա և դա թույլ կտա զարգացնել և վերականգնել հացի եկսպորտը:

Զարգացնելով ժողովրդական տնտեսութիւնը, մեծ պահանջներ է դրվում նաև տրանսպորտի առաջ: Տրանսպորտին հատկացրած է 6,3 միլլիարդ ուրբլի, վորից 5 միլլարդը ընկնում է յերկաթուղի վրա: Այդ վերջին գումարի $\frac{2}{3}$ պետք է ծախսվի գործող յերկաթուղու գծերի վերաշինման վրա, իսկ $\frac{1}{3}$ —22 կիլոմետր տարածութեամբ նոր գծեր անցկացնելու վրա: 5-ամյակի կեսից պետք է սկսվի Վոլգո-Դոն ջրանցքի փորելը: Ճանապարհների հաղորդակցութեան—խճուղիների համար հատկացրած է մեկ միլլիարդ ուրբլի. այդ կարևոր է, քանի վոր յենթադրվում է յերկիրը ավտոմոբիլիզացիայի յենթարկել:

Մոտավորապես այսպես են սոցիալիստական ծրագրի խոշոր աշխատանքների չափերը. այդ աշխատանքները պետք է փոփոխեն հետամնաց յերկիրը կատարելագործված տեխնիկայով և կոլլեկտիվ գյուղատնտեսութիւնով:

Ինչպիսի դեր է հատկացրած նավթարդյունաբերութեան այդ հսկա շինարարութեան մեջ: Ինչու՞ն է կայանում նրա հետանդկարները 5-ամյա ծրագրով:

Նավթարդյունաբերութիւնը կրկնակի կապված է ինդուստրիալիզացիայի ծրագրի հետ: Մի կողմից—նա գտնվում է ծանր ինդուստրիալիզացիայի առաջին շարքում, վորոնք ստեղծում են իրենց արտադրած մթերքներով այն անհրաժեշտ հիմքը, վորի վրա պետք է դեպի սոցիալիզմ տանող ճանապարհը ընթանա: Մյուս կողմից նավթարդյունաբերութիւնը աջակցելով յերկրի տնտեսութեան վերափոխման, ինքն էլ պետք է հիմնովին յենթարկվի փոփոխման և տեխնիկապես զարգանա: Մեքենայական ուժ գոր-

ծաղրելում մեր յերկիրը բռնում և մյուսների շարքում վերջին տեղերից մեկը: Վոչ թե անցյալի համար և բնորոշ ձևերի աշխատանքը, այլ և մինչև այժմ, ներկայումս էլ այդ բանը տեղի և ունենում: Մենք դեր նոր ենք սկսում հպատակեցնել մեքենայական ուժը և հենվելով այդ ուժի վրա, մենք կազատվենք աշխատանքի նախնական ձևերից: Մեզ մոտ ելեկտրոֆիկացիան հիմնված և ջրի ուժի և ցածր տեսակի վառելիքի վրա (տորֆ, չերկրորդ տեսակի ածուխ) և ընդհանուր առմամբ կապված չեն նավթի հետ. միայն մի քանի ելեկտրական կենտրոններ են բանեցնում իբրև վառելիք նավթը և մի քանի տեսակի չուղեր:

Ուրիշ խնդիր և մոտորիզացիան: Նավթարդյունաբերությունը միակ յեվ անփոխարինելի մասակարարողն և վառելիքով, վառելիք անհրաժեշտ են այսպես կոչված ներքին վառվող մեքենաներին (двигатели внутреннего сгорания): Այդ մեքենաները պետք է ահագին դեր խաղան մեր տնտեսությունը մեքենայացնելում: Նավթարդյունաբերությունը պետք է տա տրակտորների, մեքենաների համար կերոսին, սավառնակների և ավտոմոբիլների համար բենզին, մոտորների և զինվորների համար հատուկ չուղեր: Այդ մեքենաները տարածելու թափը չափազանց մեծ է:

1932—33 թվին մենք կունենանք 500.000 տրակտոր 1928—29 թվի սկզբին 27.500 էր: (Այս զեկուցումը տպելու ժամանակ հայտնի յեղավ, վոր Պետպլանի և Տրակտորկենտրոնի վերջին հաշիվներով 1932—33 թ. գործող տրակտորների քանակը հասցնվելու և մինչև 818 հազար և հետևաբար կերոսինի ընդհանուր սպառումը (ներքին և արտաքին շուկաների համար) բարձրանալու և մինչև 10.385 հ. տ.: Այդ կերոսինը արտադրելը ապահովեցնելու համար, անհրաժեշտ և նավթի արտադրությունը ամբողջ Միություն մեջ հասցնել վոչ պակաս, քան 40 միլ. տ.): 1932—33 թվին մենք կունենանք 500.000 ավտոմեքենա (1928—29 թվին—16.500):

Այդ մեքենաները կտան փոխանակ 840.000 ձիու ուժի 1928—29 թ.—1,620,000 ձիու ուժ 1932—33 թ.: Նավթարդյունաբերության պարտականությունն և վառելիքով ապահովել այդ մեքենաները, վորոնց քանակի մասին հիշված էր վերևում, յեթե միայն այդ գործով սահմանափակվեր նավթարդյունաբերության աշխատանքները, այդ դեպքում էլ նրանք խոշոր կլինեն: Մինչդեռ նավթարդյունաբերության առաջ գրված են նաև կտրուկ եկսպորտի հարցերը:

ժողովրդական տնտեսությունը վերակառուցման չենթարկելը միայն այն պայմանում և հնարավոր, յեթե արտասահմանում

նում ձևեր կրելով անհրաժեշտ տեխնիկական կահավորումներ, վորոնք կարելի է ձևեր բերել վճարերով վառուտայով մեծ գումարներ:

Մեր եկսպորտային ապրանքների շարքում նավթային մթերքները բռնում են աչքի ընկնող տեղը: Անցյալ 1929—29 թ. նավթային եկսպորտը իր արժողությունը կազմում էր 15% յերկրի ընդհանուր եքսպորտից և 26% արդյունաբերական եկսպորտից, զիջելով միայն փայտի եկսպորտին, վորը բռնում էր առաջին տեղը:

Այսպես բազմակողմանի և կարևոր են այն պահանջները, վոր յերկիրը գնում և նավթարդյունաբերությունն առաջ:

Սկսած 1927—28 թվականից նավթային արդյունաբերությունը՝ պուզընթաց յերկրի ընդհանուր տնտեսության զարգացման, մտավ այն շրջանը, յերբ սպառման հնարավորությունները ավել էին, քան արտադրական հնարավորությունները: Իրանից առաջ հիմնական տեղեկանքի հակառակն էր:

Տնտեսության վերականգնեցման ընթացքում նավթային արդյունաբերությունը միշտ առաջինն և չեղել աշխատանքի ուժեղացրած թափով, քան խորհրդային տնտեսության բոլոր ձևերը:

Այդ պատճառով էլ նավթային արդյունաբերության արտադրական հնարավորությունն ավելի բարձր և ներկայումս, քան ներքին շուկայի պարունակությունը:

Բաց վերջերս այդ զրույթունը խիստ փոխվել է:

Միություն ժողովրդական տնտեսության ինդուստրիալիզացիայի թափերը վորոշելուց հետո, նավթային արդյունաբերությունը հաղիվ և համնում արդյունաբերական մյուս ձյուղերի թ. փերի աճման: Իրա հետ միասին աճում և ներքին շուկայի պարունակությունը և կտրուկ կերպով արգելք է դնում օձումը կրճատելու: Այդպիսով նավթային արդյունաբերության առաջ գրված պատկերները կրկնապատիկ պատասխանատու են դառնում:

Այդ պատվերների պատասխանատվությունը, նրանց բարդությունը, նրանց հետ կապված դժվարությունները ստիպում են լուրջ ուշադրություն դարձնել ռացիոնալ ոգտագործելու ունեցած ռեսուրսները, ստորյերկրյա շերտերում գտնվող նավթի պաշարը, տեխնիկական մատակարարումը, ֆինանսական միջոցները և այլն և նպատակահարմար կերպով իրագործել խոշոր շինարարության գործը: Վերոհիշյալ բարդ պատվերները իրագործելու համար անհրաժեշտ է մեզ ընդհանուր ղեկավարություն

Միութեան բոլոր կազմակերպութիւններն ստեղծված, վորը կօղղե բազմաթիւ նավթային արտադրութեան աշխատանքներն այն ուղղութեամբ, ինչպիսին կհամարվի ամենանպատակահարմար յերկրի ընդհանուր շահերի տեսակետից և միաժամանակ կստեղծե պարզ ու ձկուն սպաւարտ:

Այդպիսի ղեկավարող կենտրոն ստեղծված է արդեն «Նավթային Արդյունաբերութեան Միացութեան Վարչութիւն», վորի ստրուկտուրան դեռ գտնվում է ձևակերպելու շրջանում. այդ վարչութիւնը պետք է իր հովանավորութեան տակ վերցնի բոլոր նավթային կազմակերպութիւնները (նավթային տրեստները, նեֆտեսինդիկատը, Գրոզնեֆտը, Գինի-ն և այլն):

ՆԱՎԹԱՅԻՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ ՅԵՎ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Նավթարդյունաբերութեան 5-ամյա ծրագրի հիմքը կազմում է հետևյալը. — բաւարարել ներքին շուկայի և եկսպորտի պահանջները «վորակյալ» անփոխարինելի նավթային մթերքներով (բենզին, կերոսին, յուղեր, գազոյ): Ներկայումս եյապես նավթարդյունաբերութիւնը չունի հաստատ 5-ամյա ծրագիր: 3 ամիս առաջ կազմած վարիանտով նախատեսվում էր 5-ամյակի վերջին տարին արտահանել 26 միլ. տ. նավթ, բայց այդ վերաշրջվեց շուկայի ուժեղ աճող պահանջներով: Կազմվում է նոր վարիանտ և առայժմ մենք ունենք սկզբնական թվեր. այդ թրվերը մեզ պարզ ցույց են տալիս այն հսկայական պահանջների չափը, վորոնք ներկայացվում են նավթային արդյունաբերութեանը:

1. 5-ԱՄՅԱԿԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԾԵՐԸ

Ծրագրի սկզբնական թվերը նախատեսնում են խոշոր փոփոխութիւններ, առաջնակարգ նշանակութիւն է ստանում ներքին շուկան, եկսպորտի նշանակութիւնը համեմատաբար թուլանում է, մթերքներից գլխավոր տեղը բռնում է վոչ թե բենզինը, այլ կերոսինը (բենզինը բռնում է խոշոր տեղերից մեկը): Կերոսինի գլխավոր տեղ բռնելը բացատրվում է գլուղատնտեսութեան մեջ տրակտորներ մտցնելու կարիքը: Ավտոմեքենաների, տրակտորների և մոտորների շինարարութեան ծրագրի համաձայն և անհրաժեշտ եկսպորտի կոնտինգենտի թվերը գումարելով իրար հետ, կստանանք 1932—33 թ. շուկայի պարունակութիւնը (ёмкость), վորի համար բնորոշ են հետևյալ թրվերը.

Բենզին — 6.300 հազար տոնն

Կերոսին — 8.200 » »

Յուղեր — 1.750 » »

Գազոյլ և մոտորի վառելիք — 3.000 տ.

Թե վոր աստիճանի ավելացրած են այդ թվերը, յերևում է հետևյալից. — ծրագրի վերջին վարիանտով յենթադրվում էր ունենալ.

Բենզոլին—4,5 միլ. տ.

Կերոսին—4,7 միլ. տ.

Յուղեր—1,1 միլ. տ.

Վերև բերած աղյուսակից պարզ է, վոր առաջին տեղն է տված կերոսինին. 8.200 հազար տ. կերոսին ստանալու համար 1932—33 թվին հարկավոր է արտահանել 50 միլ. տ., վորից 48 միլ. տ. պետք է դուրս համար, աչքի առաջ ունենալով նավթից 17% կերոսին դուրս գալը. 1928—29 թվին արտահանած է 13,5 միլ. տ. նավթ, իսկ 1929—30 թվին նախատեսված է 16,1 միլ. տ. արտահանել: Այդ պատվերը միանգամայն անկարելի է կատարել, վորովհետև մենք բավականաչափ նավթաբեր վայրեր, չունենք: Նոր ծրագիրը կազմելու ժամանակ, վորոշված էր լայն կերպով ոգտագործել կրեկինդ պրոցեսսը, վորը հնարավորություն կտա ստանալ ավելի բենզոլին և կերոսին: Այդ ձևով կերոսին ստանալը շատ քիչ է ուսումնասիրված և շատ էլ հասարակ բան չէ: Այդ հարցի մասին մենք կխոսենք, չերը կմտտենանք նավթագտման գործին: Մագուիթը կրեկինդի յենթարկելով ստացվում է մեծ քանակությամբ բենզոլին և կերոսին, և դրանով հընարավորություն է առաջ գալիս նավթի արտահանությունը պակասեցնելու: Բայց այդ իլեկցումը կարելի է հասցնել միայն մինչև 35—40 միլ. տ. 1932—33 թվում, ի նկատի ունենալով կրեկինդի շագագործումը ամենապակասը 35 միլ. տ. նավթ գտելու անհրաժեշտությունը:

Այդքան կարճ ժամանակամիջոցում 3 անգամ ավելացնել նավթի արտահանությունը առանձնապես ծանր և բարդ պատվեր է:

II. ՀԵՏԱԽՈՒՋՈՒՄՆԵՐ

Նավթի այդպիսի խոշոր արտադրանք ապահովելու համար, հարկավոր է ունենալ բավականաչափ հողի ֆոնդ և այդ հարցը 5-ամյա ծրագրի մեջ հիմնական հարցերից մեկն է: Ստեղծված գրուեթյունը, նոր նավթաբեր վայրերն չունենալը, անցյալ տարվա հետախուզական անբավարար աշխատանքների հետևանքն է: Մեր հետախուզական աշխատանքները միանգամայն անբավարար են և չեն համապատասխանում այն պատվերներին, վորոնք տրված են նավթի արտահանություն մասում:

Վորովհետև հետախուզումներից կախված է նավթային գործի ապագան, հարկավոր է վոր ֆինանսական որգանները խստիվ կերպով կատարեն նշանակած ծրագիրը, և կարևոր չափով դրամական միջոցներ հայթայթեն հետախուզումներն ամերիկական թափով առաջ տանելու, քանի վոր մեր յերկիրը ստորյերկրյա շերտում անկասկած պարունակում է նավթի խոշոր պաշարներ: Կատարելապես հետախուզման գործը դասավորելուց կարելի է հուսալ, վոր անպայման կգանվեն նավթի նոր շերտեր:

Ամերիկացիների վորձառությունը մեզ վստահեցնում է, վոր միայն հետախուզումների գործը կանոնավոր վարելու դեպքում կարելի է բավարարել ներքին շուկայի պահանջները և չըթուլացնել էքսպորտը: Վերջին 15 տարվա ընթացքում ամերիկացիք բացել են մի արք հարուստ նավթի շերտեր շնորհիվ լավ հետախուզման:

Ամերիկացիք կարողացան իրագործել հետախուզման պրոբլեման, շնորհիվ գործի գիտնական դասավորման, ֆինանսական բավարար դրության և ամերիկական տեխնիկական գերազանց գործիքների: Նրանք հետախուզման ժամանակ չեն կորցնում վոչ մի ուր, վոչ մի ժամ, յերկրաբաններին հետևում են փորձներն իրենց կարևոր սարքավորումներով և անմիջապես սկսում են փորելու գործը: Յեթե կարիք է առաջանում ավելի խոր փորելու հարցը, անմիջապես հասցնվում են անհրաժեշտ մեքենաներ-գործիքները, նույն իսկ 2.000—2.500 մետր խորության հորեր փորելու համար:

Նոր բացած հանքում սկսվում են կայծակի արագությամբ շահագործական աշխատանքները: Հազիվ հորափորական աշխատանքները նկատելի են դառնում, հայթայթող ընկերությունները հասցնում են վագոններով անհրաժեշտ պիտույքները: Միացյալ Նահանգներում չկա վոչ մի ընկերություն, վոչ մի կապալառու, վոչ մի ֆիրմա, վոր չունենա սավառնակներ, գործիքներ, մթերքներ և բանվորներ տեղափոխելու համար: Այն դեպքում, յերբ հետախուզումը հեռու է յերկաթուղու գծից, գործիքները բերվում են հսկա ավտոմոբիլների վրա, կամ ճանապարհ չյեղած դեպքում— „гусеница“ -ի վրա, իսկ թեթև մասերը—սավառնակով: Յեթե հետախուզման հետևանքները բավարար չեղան—սկսվում է յերկաթուղու գծի շինարարությունը:

Այդ բոլորը մենք պետք է սովորենք և աշխատենք հետևելու ամերիկացիների որինակին: Հարկավոր է միայն չմոռանալ վոր հորափորումը կապված է միտք մեծ ուխկի հետ, իսկ վախենալ

ոխակից պեճֆ չէ, յէրե մեճֆ միայն փորեճֆ հավատացած լիճեղով հազարուքյան 100%, մեր հեճախու զումները հեռու չեն գնա:

Միացյալ Նահանգներում տարվա ընթացքում փորված հորերից 30%-ը անհաջող հետեանքներ են տալիս—նավթ չի գտնուվում և այդ հանգամանքը ամերիկացոց չէ վախեցնում և կանգնեցնում, վորովհետև նրանք հավատացած են, վոր մեկ հաջող հորը կարող է կրկնապատիկ կերպով ծածկել տասնյակ անհաջող հորերի պատճառած վնասները:

Չպետք է կարծել, վոր ամերիկացիք փորում են կուրորեն, պատահական կերպով. ընդհակառակը, նրանք ոգտվում են հետախուզման նոր ձևերով, չերկրաբանների մեծ կազմով և ալյն: Նրանց աշխատանքներն իզուր չեն կորչում: Միացյալ-Նահանգներում ստացված նավթը 9 անգամ ավել է ԽՍՀՄ ստացված նավթից (120 միլ. տ.). այդ ստացված նավթի 45% արտադրվում է այն 93 ծննդավայրերից, վորոնք վերջին 5 տարին հայտնի չէին իբրև նավթային ծննդավայրեր:

Պարզ է, յեթե մենք ել ամերիկացոց պես սկսենք հարյուրավոր հորեր փորել տարվա ընթացքում, շատ հավանական է, վոր նրանցից մի քանիսը կբանան նավթի մի վորեկ խոշոր ծրնընդավայր և անմիջապես կստեղծվի նավթաշահագործման հողի ֆոնդ: Մեր հեճախու զումները պեճֆ է լայնանան ներկայումս շահագործվող շրջանների սահմաններից դուրս և 1932—33 թվին պետք է տան նավթի այդ տարվա գումարի 30—35%: Այս թվերը պահանջում են ամերիկական թափը պահպանելու համար վորակյալ աշխատավորներ և բավական տեխնիկական և ֆինանսական մատակարարում:

Դրա հետ միասին հարկավոր է հետախուզումը շարունակել հին շրջաններում, գտնել ավելի խոր տեղերում նոր շերտեր: Առհասարակ հին շրջաններում, վորտեղ աշխատանքի ընդհանուր պայմանները ավելի բարեհաջող են, հետախուզումները անհամեմատ հեշտ են անցնում, քան հեռավոր շրջաններում:

Մեր ամենախոր հորը հազիվ 1,000 մետրից է անցնում, Ամերիկայում շատ հորեր 500—1000 մետրից նավթ չեն տալիս, մինչդեռ միևնույն ծննդավայրում 2,000 մետրից տալիս են մեծ քանակությամբ նավթ:

Կալիֆորնիայում (Կիլման—Հիլ տեղում) 1906 թվին փորվել են հորեր 300—400 մետր խորության և վոչ մի հետեանք չի ունեցել. 1915—16 թվերում հորափորումը շարունակել են մինչև 1,000 մետր, շատ չնչին չափով նավթ է ստացվել. տասը տարի մնալուց հետո, այդտեղ հորափորումը վերսկսել են և հաս-

նելով մինչև 2,000 մետր, ստացել են բացառիկ հարստություն ունեցող նավթահորեր: Ներկայումս գիտնականները կարծիքով, այդ շրջանը Միացյալ Նահանգներում առաջինն է:

Այս որինակը մեզ համար չափազանց խրատիչ է—կարող է պատահել, վոր մեր Ղալայում միևնույն բանը կպատահի, գուցե մեր հին շրջաններում խոր շերտերը նույնքան հարուստ են, վորքան վերինները:

Մեր հին շրջանների նավթային շերտերի շրջանակները մինչև որս գեռես անվորոշ են, իսկ ամերիկացիները ամենաշատը տարի, տարի ու կես անցնելուց հետո գիտեն շրջանակի սահմանը: Մեզ մոտ հին շրջաններում հետախուզումները սկսվել են ավելի շուտ, քան նավթի նոր ծննդավայրեր գտնելը և այդ կատարված աշխատանքների հետեանքները բավականին զգալի են:

Վերջին տարիների ընթացքում մեծ դեր խաղաց Սուրախանու V շերտը և այդպիսի դեր պետք է կատարե նոր գտնված VI-ը: Դեպի խոր տարված հետախուզումները հին շրջաններում վորոշել են մեր ծննդավայրի ներքին բաժնի նավթի հարստությունները, բացվել է շատրվան խփող Կիրմակու և Ներքին Կիրմակու շերտերը, վորոնց մասին Բալախանի—Սարուչի և Ռամանու շրջանները չերաղել անգամ չէին կարող: Միևնույն չերտեթը կատարվեց նաև Գրոզնու շրջանում, վորտեղ XVI շերտը (Գրոզնու նոր շրջանում) արտահայտվեց նավթի խոշոր պաշարով:

Հետախուզման աշխատանքները նոր շրջաններում պետք է տարվեն լարված կերպով և նոր բացած շրջաններից ստացած նավթը կծածկե հին շրջանների սակավ նավթի արտահանութունը, վորը կառաջանա անպայման:

Ազնեվթը հույս է դնում հետեյալ շերտերի նավթառատության վրա, բայց վորքան կարգարանան այդ հույսերը՝ հնարավոր չէ վերջնականապես հաստատել—Պուտալի ներքին շերտը, Բիրի-Հեյրաթում XVI ավելի խոր գտնվող շերտերը, Սուրախանու Կիրմակուի վրայի շերտերը:

Նոր և խոր շերտերը բաժնալու հեռանկարը Գրոզնու շրջանում դժվարանում է, վորովհետև այդ հնարավոր է միայն մոտավորապես 2,5 հազար մետր խորություն փորելուց հետո: Գրոզնու նոր շրջանում հայտնի է արդեն բոլոր շերտերի դասավորումը, վորը հիշեցնում է Գրոզնու հին շրջանի շերտերի դասավորումը:

Այդպիսով, Բագվում ավելի շատ են հետախուզական հնարավորութիւնները, քան թե Գրողնում, և զրա համար ել Գրողնու վրա առանձնապէս հուսեր չեն դրվում: Նոր հետախուզումները չերկրորդական շրջաններում շատ կարևոր նշանակութիւն են ստանում. այդպիսին են—Եմբայի, Ուրալի, Սախալինի և մյուսները: Վորովհետև Ազնեվթի հետախուզական գործերը ավելի լայն են, քան Գրողնում, նա նոր բացած շրջանների պէտք է ստանա 2 միլ. տ. նավթ.:

1932—33 թվում յենթադրվում է արտահանել 35 միլ. տ. նավթ, վորը բաժանվում է հետևյալ կերպով (հազար տոնն):

| | Հին շրջաններից | | Ընդամենը |
|---------------|----------------|----------------------------|----------|
| | արտահ. նավթը | Նոր շրջաններից արտահ. նավթ | |
| Ազնեվթ | 15.200 | 2.000 | 17.200 |
| Գրողնեվթ | 9.300 | — | 9.300 |
| Եմբանեվթ | 350 | 1.500 | 1.850 |
| Ուրալնեվթ | — | 4.000 | 4.000 |
| Սախալինեվթ | 500 | 500 | 1.000 |
| Մնացյալ շրջան | 100 | 1.000 | 1.000 |
| | 25.000 | 9.000 | 34.500 |
| | (+ 550 գազ) | (գազի հետ—35.000) | |

Անցած 5 տարվա ընթացքում նավթի արտահանումը այսպէս է աճում (հազար տոնն).

| | 1924—25 | 25—26 | 26—27 | 27—28 | 28—29 | 5 տար. աճ. % |
|------------|---------|-------|--------|--------|--------|--------------|
| Ազնեվթ | 4.663 | 5.514 | 6.810 | 7.574 | 8.683 | 86 |
| Գրողնեվթ | 2.103 | 2.484 | 3.104 | 3.682 | 4.558 | 117 |
| Եմբանեվթ | 195 | 218 | 253 | 250 | 269 | 38 |
| Մնաց. շրջ. | 25 | 30 | 32 | 36 | 40 | 60 |
| Ընդամենը | 6.986 | 8.246 | 10.199 | 11.542 | 13.550 | 94 |
| | 100 | 118 | 146 | 165 | 194 | |

Նախընթաց հնգամյակում նավթը ստացվում էր նախորդ վորոշ ռայոնի շերտերից: Այս ընթացիկ 5 տարում հայտնի չեն վոր միայն շերտերը, այլ և նրանց աշխարհագրական կետերը և զրանով ծրագրի կատարումը դժվարանում է:

Վորովհետև մեր Միւրքյան նավթային արդյունաբերւթյան ապագան կախված է հետախուզումների բովից, աշխատանքի վորոհ համարակարգումը՝ հարկավոր է մեր հանգործների քա-

ցարել յեվ հավասացնել, վոր ուխկը անխուսափելի յեվ որինական է, յեվ դա չպէտք է արգելի դառնա իրագործելու 5-ամյակի ծրագրով նախատեսված նավթային հետախուզումների աշխատանքները:

Նավթը արտահանելու գործը կանոնավորվում մենք ունենք արդէն մեծ նվաճումներ: Լուրջ հարցերից մեկն է շահագործել ուժասպառ կամ կիսաուժասպառ շերտերը. այդ տեսակները կան նաև մեր շրջաններում: Հայտնի է, վոր ներկայումս նավթի գոյութիւն ունեցող արտահանութիւն միջոցներով հնարավոր է ստանալ միայն 25% շերտում գտնվող նավթի քանակութիւնից, իսկ մնացյալ 75%-ի մի վորոշ մասը կարելի է արտահանել ուրիշ կարուկ միջոցներով:

Միացյալ Նահանգներում ուժասպառ շերտերը արվեստական միջոցներով դարձնում են պէտքական, չնայած անընդհատ նոր շրջաններ գտնելուն: Այդ միջոցներից մեկն է—շերտի մեջ ող կամ գազ փչելը (կարելի է ջրի մղում): Ազնեվթի հանքերում այդ ուղղութիւնը փորձեր են կատարվում, Գրողնում ել մտադիր են այդ միջոցը փորձել:

5 տարվա ընթացքում գազի արտադրութիւնը զարգանում է հանքային շրջաններում. գազ պէտք է ստանալ այն չափով վորը վոր միայն մեր անտեսութիւնը գազֆիկացիայի յենթարկի, այլ բենզինի արտադրութիւնը բարձրացնի: Գրողնու գազը յենթադրվում է հատկացնել հատուկ բենզինի արտադրութիւն, վորովհետև նա պարունակում է իր մեջ մեծ չափով բենզին:

III. ՆԱՎԹԱԶՏՄԱՆ ԲԵԿՈՆՍՏՐՈՒԿՑԻԱՆ

Նավթագտման բեկոնստրուկցիայի յենթարկելը հետախուզումի նման նույնպէս գլխավոր պատվերներից մեկն է. փոփոխութիւնը պէտք է լինի հիմնովին և արագ: Մինչև վերջին ժամանակները գործարաններին հատկացրվում են չափազանց փոքր գումարներ և նրանք մատնվում էին անուշադրութիւն: Չնայած գործարանների լարված աշխատանքին, նրանց ուժը չէր հասնում նավթի արտահանութիւն հետևից: Այդ բացատրվում է գործարաններում չեղած հնացած սարքավորումներով և մաշված ապարատուրայով: Թեպետ և նոր գործարանները վերջին 2—3 տարվա ընթացքում են սարքավորվել, բայց զրանք չեն բավարարում գործարանների արտադրանքը հասցնելու նավթի արտադրանքին կամ ամերիկական թափին: Ամբողջ մեր Միութեան նավթարդյունաբերութիւն գործարանային ուժը այս չափով էր մեկ բավարարում:

Ձտեղու վերցրած նավթի հարարե-
րությունը գեպի ուղտավեա

| | նավթը | % % |
|------------|-------|-----|
| 1925—26 թ. | 74,0 | |
| 1926—27 թ. | 73,5 | |
| 1927—28 թ. | 80,5 | |
| 1928—29 թ. | 81,0 | |

Այդպիսով մեր ունեցած նավթի հիւնդերորդ մասը մնում է առանց գտելու. իսկ 1926—27 թ. Բագվա շրջանում հավաքած նավթի 38% չէր գտված: Այժմ դրությունը մի քիչ փոխվել է գեպի լավը այն պատճառով, վոր Ազնեվթի գործարաններում 1927—28 թ. տարվել են խոշոր աշխատանքներ: Այդ խոշոր ծը-
րագիրը իրագործելու համար անշուշտ հարկավոր է արագ դիմել կատարելագործված նոր ինստրուկցիաների հնքերի փոխարեն, ինչպիսին են խողովակաձև բատարեյաներ—ստանալու մի շարք նյութեր բենզինից սկսած մինչև կոկա, վակուում բատարեյաներ՝ մազուլթ և գուլրոն գտելու, կրեկինգ-գործարաններ բենզին և մա-
զուլթից կերոսին արտադրելու, վերջապես—նոր ասֆալտի, պարաֆինի և մրի գործարաններ կառուցանել:

Շուկայի պահանջը և նավթի արտահանության աճումը ան պայման են դարձնում գործարանների կահավորումի նորոգելը և և կատարելագործելը. բոլոր ստացված նավթը պետք է դովի և բոլոր գիտական միջոցները պետք է ձեռնարկել—բենզին, կե-
րոսին և յուղեր ստանալու համար:

5-ամյա ծրագիրը իրագործելու համար անհրաժեշտ է կրե-
կինգի տարածումը, վորի միջոցով հնարավոր է ստանալ մեծ չափով վոչ միայն բենզին, այլ նաև կերոսին, բայց մենք պատ-
րաստ չենք այդ գործին, վորովհետև այդ հարցը ծագել է առա-
ջին անգամ:

Պետք է կրճատել մազուլթի արտադրությունը, վորովհետև շատ ուժեղ է կերոսինի, բենզինի և յուղերի աճումը: Այս դեպ-
քում քարածուխային և ուրիշ արտադրական ճյուղերը պետք է տան վառելիքի այն մասը, վոր չափով վոր կրճատվում է մա-
զուլթի արտադրությունը: Մազուլթը հեշտ կարելի է փոխարինել ածուխով, տորֆով և այլն. իսկ յերկրի պահանջը բավարարել
բենզինով, կերոսինով և յուղերով կարող է միայն նավթարդյու-
նաբերությունը:

5 ամյակի վերջին ծրագրի առաջնական թվերով չենթա-
դրվում է գտել ամբողջ ամբողջ Միության գործարաններում
33 միլ. տ. 1932—33 թ.:

Ուղղակի նավթագտումը պետք է տա նավթամթերքների
հետևյալ քանակը.

| | Հազար տ. | ստանալու % % |
|-----------------|---------------|--------------|
| Բենզին | 3.300 | 10% |
| Կերոսին | 5.610 | 17% |
| Գազոլլ | 1.650 | 5% |
| Մազուլթ | 22.100 | 67% |
| Կորուստներ | 340 | 1% |
| Ընդամենը | 33.000 | 100% |



Կերոսինի և բենզինի թվերը չեն բավարարում շուկայի
պահանջը (6200 հ. տ. բենզին, 8.200 հ. տ. կերոսին) կրեկինգ—
պրոցեսսը պետք է լրացնե այդ թվերը:

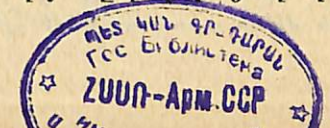
Գրողնու նավթային Հետախուզման Ինստիտուտի հետազո-
տումներով պարզվել է, վոր նավթից ստացված բավարար մնա-
ցորդները, վորոնք կարելի է գործադրել իբրև վառելիք, Սուրա-
խանու մազուլթը կրեկինգի չենթարկելու դեպքում կարելի է
ստանալ 25% բենզին և 20% կերոսին. Գրողնու պարաֆինոտ
մազուլթը չենթարկելով կրեկինգի—կստացվի 20% բենզին և
18% կերոսին: Կրեկինգի կենթարկվեն նաև դեստիլատներ, վո-
րոնք ստացվել են բրայտ-ստոկի գտելուց հետո. դեստիլատների
ընդհանուր թիվը հասնում է 6.440 հ. տ., մազուլթինը (կրեկինգի
համար) 5.350 հ. տ., ընդամենը 11.790 հ. տ., վորից միջին թը-
վով պետք է ստացվի 26% բենզին (3.090 հ. տ.) և 22% կե-
րոսին:

Բոլոր գործարանների ուղղակի նավթագտման աշխատանք
ները կտան հետևյալ թվերը.

| | Ուղղակի գտում | Կրեկինգ | Ընդամեն | Կրեկինգից ստաց- ված մթերքների % % գեպի ընդ- հանուր գումարը. |
|---------|------------------|--|---------|--|
| Բենզին | 3.300 | 3.090 | 6.490 | 46% |
| | | (+ 100 հ. տ. բենզին գազից ստացված). | | |
| Կերոսին | 5.600 | 2.610 | 8.210 | 32% |

Այս թվերը կբավարարեն պահանջները, չենթ կրեկինգից
ստացված կերոսինի տոկոսը սխալ չե, այդ դեպքում անհրաժեշտ
կլինի նավթի արտահանությունը բարձրացնել մինչև 40 միլ. տ.
1932—33 թվին:

56836-66



Ամբողջ Միության սկզբնական թվերով նախատեսված նավթագտման աշխատանքները պետք է տան հետևյալ նյութերը:

| | | |
|--------------------------|-------------|-------|
| Բենզին | 6.490 Կ. տ. | 19,7% |
| Կերոսին | 8.220 " " | 24,9% |
| Ցուղեր | 1.760 " " | 5,3% |
| Փազուլ և մոտորի վառելիք | 2.700 " " | 8,2% |
| Մագուլթ (կաթսաների վառ.) | 9 290 " " | 28,2% |
| Մնացած մթերք. | 1.960 " " | 5,7% |
| Կորուստներ և վառելիք | 2.571 " " | 8,0% |
| Ընդամենը | 38.000 " " | 100% |

Այդ նշանակած թվերը կարող են փոխվել, բայց պարզ է, վոր համեմատած այժմյան նավթագտման գործի հետ, 1932—33 թվո մ կլինեն խոշոր փոփոխություններ:

Մագուլթի արտադրությունն իջնում է, չնայած վոր գտվող նավթերի մեջ ծանր նավթի քանակը շատանում է մինչև 42% 1929—30 թվո մ, 28,2%—1932—33 թվում, միևնույն ժամանակ, բարձրանում է բաց գույնի մթերքների տոկոսը—37,3%-ից մինչև 50%: այսպիսով սենք վոչ միայն կհասնենք կապիտալիստական ամերիկական նավթարդյունաբերության, այլև կանցնենք այդ սահմաններից, վորովհետև ամերիկացիք ստացել 1928 թվին միայն 45% բաց գույնի մթերքներ:

Վերև ասված էր, վոր 1932—33 թվին ստացված բենզինի 46% և կերոսինի 32% ընկնում է կրեկինգ-պրոցեսի վրա, իսկ Միացյալ-Նահանգներում կրեկինգով ստացված կերոսինի և բենզինի տոկոսը—32-33 է: Ուրեմն, մեր նավթագտման արդյունաբերության հիմքը պետք է կազմեն կրեկինգը: Կրեկինգ գործարանները թիվը պետք է հասնի 90 (հաշվի չառնելով արդեն պատվիրածները): Ներկայումս մենք ունենք ամբողջ Միության մեջ միայն 3 գործարան: 1928—29 թվին նրանք զտել են 54 Կ. տ. բենզին. այդ գումարը ապացուցում է վորքան հետ է մնացել մեր կրեկինգի շինարարությունը: Միացյալ Նահանգներում հարյուրավոր կրեկինգներ են աշխատում. 1928 թ. ստացված է 18 միլ. տ. կրեկինգ-բենզին: Կրեկինգը փոխել է ամերիկական նավթային գործի դեմքը: Մեզ մոտ կրեկինգը կունենա ավելի մեծ դեր, վորովհետև մենք տրակտորների պետք է տանք կրեկինգ-

կերոսին, իսկ ուղիղ գտումից ստացված կերոսինը կծախավի լուսավորության կարիքը բավարարելու:

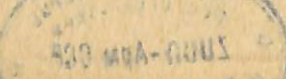
Մեր մեքենայաշինարարական գործարանները պատրաստվում են արտադրել կրեկինգ-ապարատներ: Այդ կազատի մեզ արտասահմանից բերել տալու կարևորությունից և զբանով մենք կլնայենք վալյուտայի խոշոր գումարներ և կզարգացնենք մեր մեքենաների շինարարությունը:

Աչքը ընկնող տեղ է բռնում ուղղակի գտելու սիստեմը: Հին կուբային բատարեյաները հարկավոր է փոխարինել ամերիկական տրուբչատկաներով: Խոշոր պրոբլեմներ է առաջադրվում 5-ամյա ծրագրով յուղերի արտադրության վերաբերմամբ:

Դեռևս մեր գործարանները աշխատում են հին Նոբելի տիպի յուղային բատարեյաների սիստեմով, վորի հետևանքով մեր արտադրված յուղերի տեսակը չէ տարբերվում նախապատերազմյան արտադրած յուղերից: Ժամանակից շուկան պահանջում է գլխավորապես ավտոմոբիլի յուղեր (ավտոլ) և ինդուստրիայում գործածվող յուղերը ընդունում են յերկրորդական տեղ. մեր գործարաններում արտադրվում է միայն 10% ավտոմոբիլի յուղ և 80—90% ինդուստրիական. իսկ Ամերիկա—ընդհակառակը: Պարզ է, վոր մեր գործարանների աշխատանքի մեթոդները պետք է փոխվեն հիմնովին կերպով: Մենք պետք է փոխենք թե քանակը և թե վորակը: Անհրաժեշտ է շտապ կերպով սկսել յուղի խողովակաձև բատարեյաների շինարարությունը, տեխնիկայի վերջին նվաճումների համապատասխան: Բրայտոնների արտադրությունը կարևոր է անհրաժեշտ գործերից է, վորովհետև ավտոմոբիլային յուղերը ստացվում են այդ ինստալիացիայի միջոցով. մեր Սուբախանու նավթը ամենահամապատասխան հում նյութն է բրայ-ստոկի համար:

Չպետք է մոռանալ ասֆալտի, պարաֆինի, մրի արտադրության մասին: Պարաֆինի գործը լենթադրվում է կենտրոնացնել Գրոդնոում, ասֆալտինը—Բագու: Ամերիկայում տարվա ընթացքում ասֆալտի արտադրությունը հասնում է 3 միլ. տ., իսկ մեզ մոտ—մի քանի տասնյակ հազարների. յերկիրը ավտոմոբիլիզացիայի յենթարկելու ինդիքը ասֆալտի նշանակությունը գորացնում է:

Ամերիկայում շատ է ընդունված բնական գազից մուր արտադրելը. տարվա ընթացքում ստացված գազի 10—15% ծախսւրում է մրի արտադրության: 5-ամյա ծրագրով մեզ մոտ էլ պետք է շինվեն մրի գործարաններ:



Մեր նավթագնական ձեռքերը հիմնովին պեժեք և փոխվի յեվ այդ հնարավոր և խոստ շինարարության գործունեությունը ամենից առաջ. 5-ամյա ծրագրով Միության մեջ պետք և կահավորվեն 30 խողովակաձև բատարեյաններ, վորոնցից յուրաքանչյուրը որվա ընթացքում կարտադրե 2.000 տ.: Կրեկինգի արտադրությունը կպահանջե 90 ինստալյաացիա—ամեն մեկը 475 տ. որակաճ արտադրությամբ: Բրաչ ստոկ սասածը պահանջում և 5 կահավորում—135 տ. որեկան արտադրությամբ:

Հնացած բատարեյանները փոխարինելու համար անհրաժեշտ և 15 յուրային խողովակաձև բատարեյաններ սարքավորել, վորոնց որեկան արտադրականությունը պետք և լինի 700 տ.: Մնացորդները գտումը կոկս ունենալու համար՝ հարկավոր և 350 կուր: Հիմնովին սարքավորումները համար հարկավոր և 500 միլ. ո. (կլորացրած գումար): Կարճ ժամանակամիջոցը պահանջում և չափազանց շտապ շինարարական թափեր:

Բաթումում և Տուրապետում գտելու չափերը համապատասխանում են եկսպորտին. Բաթումի գործարաններում գտումը վորոշված 5.500 հ. տ. 1932—33 թվին, այդ առթիվ 10" նավթագիծը Բագու—Բաթում տանող, պետք և մղել 2 միլ. տ.: Բացի այդ կառուցվում և նոր նավթագիծը 12"—2,5 միլ. տ. մողղ, իսկ գործող 8" կերոսինի գիծը պետք և անցնի նավթ մղելու: Տուրապետում գտվում և 1.560 հ. տ. նավթ և 850 հ. տ. գետտիլատ. ընդհանուր ուժը Տուրապետի գործարանների հասնում և 2.500 հ. տ. և այդ գումարը պետք և հասցնվի Գրոզնի—Տուրապետ նավթագծի կարողությունը: 5 տարվա ընթացքում պետք և կառուցվի Մոսկվայում նավթագետելու գործարան 1.650 հ. տ., վորը հետագայում պետք և արտադրե մինչև 2.500 հ. տ. Կասպի—Մոսկվա նավթագիծը:

Եմբայի զարգացրած արտահանած նավթը պետք և գտվի Վոլգայի վրա, Սարատովի կամ Սամարայի նոր գործարաններում, Ուրալի նավթը չենթադրվում և մշակել Պերմում, իսկ Սախալինինը—Վլադիվոստոկ: Այդ կետերում պետք և կառուցվեն համապատասխան նավթագետիչ գործարաններ: Գլխավոր հին շքը ջանները—Բագվա—Գրոզնու գործարանային հզորությունը համապատասխան կերպով բարձրացնվում և մինչև 10 միլ. տ.: Նոր գործարանային շինարարությունը փոխում և իր դեմքը—արտադրությունը մոտեցնում և սպառմունքին: Փոխանակ պատրաստ մթերքը տեղափոխել յերկաթուղով կամ ջրի ճանապարհով և թանգացնել նրա արժեքը, հում մթերքը տեղափոխվում և նավթագծերով նոր կառուցված գործարանները և այնտեղ գտվում:

Աշխատանքի այդ ձևը Ամերիկայում շատ ընդունված և նավթագծերի ցանցի յերկարությունը հասնում և մինչև 150 հ. կլում. մեզ մոտ էլ այդ բանը պետք և իրագործել:

Ինչ վերաբերում և արտաքին և ներքին շուկաների սպառման փոխհարաբերություններին, պետք և նկատել, վոր 1932—33 թվին եկսպորտի նշանակությունը կլինի մինչև 23%, իսկ 1928—29 թվին նա կազմում էր 32%. այդ բացատրվում և ներքին շուկայի պահանջի հզոր զարգացումով, վորը միաժամանակ ապացուցում և յերկրի ինդուստրիալիզացիայի աճման աստիճանը:

Այդպես են ընդհանուր գծերով 5-ամյա ծրագրով նավթային արդյունաբերության մեջ նախատեսված փոփոխությունները:

Պարզ և, վոր մեր նավթարդյունաբերությունը պետք և հիմնովին փոխե իր գիծը—գործելակերպը. այն խոշոր պահանջները, վորը դրվում և նավթարդյունաբերության առաջ խիստ կարճ ժամանակամիջոցով, և այն պատասխանատու դերը, որ ունի նավթը մեր հսկա շինարարության վերակազմումը, ստիպում են նավթարդյունաբերության վոչ միայն ըմբռնել և որինակել ամերիկական թափերին, այլ նաև արձարծել մեծամասնականներին հատուկ կարողությունը և եներգիայով: Բայց և այնպես չընայած, բոլոր ղեկավարություններին և խոչնդոտներին, վորոնք քիչ չեն, 5-ամյա ծրագիրը պետք և անպայման իրագործվի:

ԱՊՐԲԵՋԱՆԻ ՆԱՎԹԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒ- ԹՅՈՒՆԸ

I. ԱՃՄԱՆ ԹԱՓԵՐՆ ԱՆՑՅԱԼՈՒՄ

5-ամյակի առաջին տարին, վորի ընթացքում սկսվում էին խոշոր աշխատանքներ, վերջացավ միանգամայն բավարար հետևանքներով ինչպես արտադրական կողմից, այնպես էլ տնտեսական տեսակետից: Ծրագրով նախատեսնված թափերը իրագործված են վորոշ ավելացումներով: Բայց 1928—29 թ. կեսից պարզվեց, վոր նախատեսնված նավթային արդյունաբե-
թյան արտադրական չափը անբավարար է, վորովհետև ընդհա-
նուր տնտեսության աճման զարգացումը ավելի ուժեղ էր, քան 5-ամյակով էր յենթադրվում: Այդ պատճառով էլ նավթարդյու-
բերության ծրագրից պահանջվեց լրացուցիչ նավթի արտահա-
նություն:

Ազնեվթի աշխատանքների ընդհանուր պայմանները 1928—29 թ. բավականին ծանր էյին, վորովհետև կրճատած էր խոշոր ծախսերի նախագիծը: Նյութեղենի և կահավորումների քանակը անբավարար էյին: Բացի այդ մի քանի թերություններ տեղի ունեցան աշխատանքի ասպարիզում, վորոնք կապված էյին դիստիպլինայի թուլանալու հետ:

1. ՆԱՎԹԻ ԱՐՏԱՀԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Նավթի արտահանությունը հիմնովին ծրագրով նախատես-
ված էր արտահանել 8.522,129 տ. նավթ: Լրացուցիչ ծրագրով անհրաժեշտ էր 327.600 տ. ևս արտահանել: 1928—29 թվի ըն-
թացքում արտահանված է փաստորեն 8.683.378 տ.: Այդպիսով հիմնական ծրագիրը իրագործված է ավել 1,9%, իսկ ընդարձակ-
ված ծրագիրը չէ լրացրված 1,9%:

Մասամբ այդ չկատարելը բացատրվում է նրանով, վոր ծրագիրը լրացրած է տարվա կեսից և շատ բնական է, վոր այդ կարճ ժամանակամիջոցին բարձրացնել նավթի արտահանումը անկարելի էր: Լայնաչանելով ծրագիրը, կենտրոնը բոլորովին չավելացրեց նոր ծախսերի համար հատկացրած գումարները:

Արտահանած նավթի ծրագրի կատարումը առանձին նավթահանքերի խմբերի տեսակետով այսպիսին է.

| Նավթահանքերի խմբեր | Ծրագրով | Արտահանած | Պրոցիտ % |
|------------------------------|-----------|-----------|----------|
| Լենինային | 2.852.094 | 3.112.148 | 103,1 |
| Այդ թվում. Բալխանի | 922.523 | 1.325.679 | 143,7 |
| Սարունչի | 1.026.538 | 893.043 | 87,0 |
| Ռամանի | 903.033 | 893.426 | 98,9 |
| Սուրախանի | 3.609.980 | 3.340.534 | 92,5 |
| Բիրի-Հեյրաթ | 1.634.125 | 1.858.277 | 113,9 |
| Բինաղաղի | 425.930 | 372.419 | 87,4 |
| Ընդամենը | 8.522.129 | 8.683.378 | 101,9 |

Ծրագիրը իրագործված է լիովին միայն Բիրի-Հեյրաթի և Բալխանու շրջաններում. վերջին շրջանում իրագործման նըպաստեցին հաճախ շատրվանոց կիրմակու շերտի վրա գտնվող նավթահորերը: Ծրագրից նշմարելի հետ մնալը նկատվում է Սարունչու և Բինաղաղու շրջաններում (13%), նույնպես չի իրագործված Սուրախանում ծրագիրը (7,5%), վորովհետև այդ վերջինում նախատեսված նոր նավթահորերի արտադրությունը ծրագրից ցածր էր:

Բազվա շրջանի նավթի արտահանությունը այս տեսակ էր.

| Տարիներ | Հազար տոն | Ավելացումը ասրվա ընթացքում | 1920—21 թ. 100% |
|-------------------|-----------|----------------------------|-----------------|
| 1920—21 | 2.457 | — | 100 |
| 1921—22 | 2.945 | + 19,9% | 119,9 |
| 1922—23 | 3.485 | + 18,3% | 141,8 |
| 1923—24 | 4.125 | + 18,4% | 167,9 |
| 1924—25 | 4.663 | + 13,0% | 189,8 |
| 1925—26 | 5.513 | + 18,2% | 224,4 |
| 1926—27 | 6.810 | + 23,5% | 277,2 |
| 1927—28 | 7.574 | + 11,2% | 308,3 |
| 1928—29 | 8.683 | + 14,7% | 354,4 |

Այս թվերից լերևում է, վոր նացիոնալիզացիայից հետո նավթի արտահանությունը ավելացել է 3,5 անգամ.—2.457 հ. տոնն 1920—21 թ. մինչև 8.683 հ. տ. 1928—29 թ. և 18% ավելի քան մինչ պատերազմային շրջանը: Նավթի արտահանության աճման թափը ստատանվում է 11,2% մինչև 23,5%, միջին տարեկան աճումը կազմում է 17%: Այս տեսակի աճման թափը անցնում է ծանր ինդուստրիայի մյուս ճյուղերի աճման թափերից:

Համեմատենք մանրամասնորեն նավթի արտահանության ընդհանուր գումարները 1928—29 թվի և նախընթաց 1927—28 թվի, բաժանելով արտահանած նավթը շահագործման ձևերի:

| Շահագործման ձևը | Հ ա զ ա ր տ ո ն ն | | |
|----------------------------|-------------------|------------|------------|
| | 1927—28 թ. | 1928—29 թ. | + կամ -- % |
| Խորաքաշ նասոսներ | 2795,5 | 3136,4 | +12,2% |
| Կոմպրեսորներ | 2114,1 | 2499,5 | +18,2% |
| Փերոնիկաներ | 597,9 | 415,7 | -30,5% |
| Շանոտվաներ | 1973,4 | 2516,8 | +27,5% |
| Հավաքած և այլ | 92,9 | 115,0 | +23,8% |
| Ընդամենը | 7573,8 | 8683,4 | +14,7% |

1928—29 թ. արտահանած է նավթ ավելի, քան 1927—28 թ. 1.1108,6 հ. տ. (14%). հետևաբար նավթի աճման թափը ավելի բարձր է քան ծրագրով էր նախատեսված (12,5%): Այս տարվա նավթի ավելացման նպաստեցին ուժեղ կերպով շատրվանները, վորոնց արտադրանքը ավելացել է 543,3 հ. տ. (27,5%), իսկ չեթե ընդհանուր նավթի գումարի հետ համեմատենք շատրվաններից ստացած նավթը—կազմում է 30%, 1927—28 թ. 26,3% դեմ: Աչքի ընկնող խորաքաշ նասոսներով ստացած նավթի աճումը շատ չնչին է. ստացած ամբողջ նավթի հետ համեմատած կազմում է միայն 1% (50,8%, 51,8%).

| | Մեքենաներով ստացած նավթի %/0 ընդհանուր քանակի վերաբերմամբ | |
|----------------------------|---|------------|
| | 1927—28 թ. | 1928—29 թ. |
| Խորաքաշ նասոսներ | 50,8 | 51,8 |
| Կոմպրեսորներ | 38,4 | 41,3 |
| Ժելոնկա | 10,8 | 6,9 |
| Ընդամենը | 100 | 100 |

Աճել է կոմպրեսորներով ստացած նավթի գումարը— 38,4% մինչև 41,3%, ժելոնկայի դերը իջել է 10,8% մինչև 6,9%: Թե վոր շրջանների հաշիվն է ավելանում նավթի արտադրությունը, յերևում է հետևյալ աղյուսյակից (հ. տ.).

| Շ Ր Ջ ա ն ն Ե Ր | 1927—28 | 1928—29 | + կամ - % |
|------------------------------------|---------|---------|--------------|
| | թ. | թ. | |
| Բալխանի | 919,5 | 1266,8 | + 37,8 |
| Խորդանի | 37,8 | 58,9 | + 55,8 |
| Սարունչի (հին շրջան) | 685,9 | 666,0 | - 2,9 |
| Կիրովի անվան նավթահ. | 243,8 | 227,0 | - 6,8 |
| Ռամանի | 929,2 | 893,4 | - 3,9 |
| Սուրխանի | 2702,7 | 3318,7 | + 22,8 |
| Կարա-Չուխուր | 34,3 | 21,8 | - 36,4 |
| Բիբի-Հեյրաթի (հին շրջան) | 635,9 | 700,9 | + 10,2 |
| Բուխտա | 815,8 | 983,5 | + 20,6 |
| Արտեմի անվան կղզի | 131,1 | 127,3 | - 2,9 |
| Պուտա | 60,1 | 46,6 | - 22,5 |
| Բինագաղի | 334,9 | 333,0 | - 0,6 |
| Շուբանի | 42,9 | 39,4 | - 8,2 |
| Ընդամենը | 7573,9 | 8683,3 | + 14,7 |

Նին շրջաններից նավթի արտադրությունը բարձրացրել է հետևյալներում: Բալխանին—37,8% շնորհիվ հաջող Կիրմակու շերտի շահագործման, Սուրխանին—22,8%. այդ շրջանի սահմանների լայնացնելը և V—VI շերտերի շահագործումը մեծ դեր

խաղացին շրջանի արտադրանքը բարձրացնելում և վերջապես Բիբի-Հեյրաթը—10,2%, նույնպես շնորհիվ նոր և ավելի խոր շերտերին: Արտադրությունը իջեցրել են—Սարունչին և Ռամանին 2,9% և 3,9% (այդ շրջաններում արտադրանքը իջնում է յերկրորդ տարին), Շուբանին—8,2% (այստեղ արտադրանքի իջեցումը սկսվել է 1925—26 թվից), Բինագաղու և Արտեմի անվան կղզու նավթի քանակը անփոփոխ է մնացել: Նացիոնալիզացիայից հետո շահագործվող նոր շրջաններից արտադրական նշանակություն ստացել են միայն Կիրովի անվան նավթահանքը և Իլիչի անվան բուխտը. առաջինը, ըստ յերևույթին, հասել է իր արտադրական սահմանին, վորովհետև վերջին տարիներում նկատվում է արտադրական վորոշ իջեցում: Բուխտում նավթի արտահանությունը շարունակվում է բարձրանալ տարեց տարի և յերևի կավելանա հետագայում, վորովհետև այնտեղ դեռ վերին շերտն են շահագործում: Մնացյալ նոր յերկու շրջանները (Խորդանին, Կարա-Չուխուրը, Պուտան) միայն հետախուզական նշանակություն ունին: Այդ շրջանների հետահակարների մասին դատել վճռականապես չե կարելի: Նոր ծննդավայրի դերը Բագվա շրջանի ընդհանուր նավթի արտահանությունից մեջ, վերջին յերեք տարին անփոփոխ է, և հավասար է 15,4%—15,7%. այսպիսով պարզ է ինչ մեծ նշանակություն ունեն հետախուզումները 5-ամյա ծրագրով նախատեսված նավթի արտահանությունը ապահովեցնելու տեսակետով:

Այնուամենայնիվ հարկավոր է ասել, վոր ներկայումս նավթի 83% արտահանվում է նոր, Խորհրդային իշխանությունից ժամանակ դրված բուրգերից, վորոնք փորված են, թե հին և թե նոր շրջաններում. նացիոնալիզացիայից հետո. միայն նավթի

17% ստացվում է կամ նացիոնալիզացիայից հետո վերանորոգված բուրգերից, կամ այն հին հորերից, վորոնք շահագործվում էին այդ մոմենտին:

2. ԳԱԶԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1928—129 թվում ստացված է 165,7 հազար տոնն գազ, անցյալ 1927—28 թ. հետո համեմատած գազի արտադրությունը բարձրացել է 3,6%, իսկ 1913 թ. հետո համեմատած—6 անգամ ավելի է ստացվում:

3. ՎԱՌԵԼԻՔԻ ԾԱԽՍԵՐԸ

Նավթահանքերի արտադրական պահանջների վրա ծախսված է 1928—29 թ. նավթ—16,337,2 տ., գազ, 17,029,6 տ. և

ելեքտրական ուժ—241.550.952 կ. ժ., վերը նալթի եկվիվալենտով հավասար է 163.782 տոնի: Այդպիսով ընդհանուր վառելիքի ծախսը հավասար է—197,148,8 տ. նալթի: Ամբողջ նալթի է գազի վերաբերյալ կազմում է 2,2%, իսկ 1927 — 28 թ. 3,7%:

4. ՀՈՐԵՐ ՓՈՐԵԼՈՒ ՀԱՐՅԸ

5-ամյա ծրագրով 1928—29 թ. յենթադրվում էր փոքել.— շահագործելու նպատակով—257,785 մետր, հետախուզական դիտավորությամբ նոր շրջաններում—36.685 մետր, իսկ հին շրջաններում—36.819 մետր, ընդհամենը—311.289 մետր: Տարվա ընթացքում փոքելու պրոցեսի հետևանքները այսին.

| Փոքելու նպատակը | Փրակով | Իրագործված | Փրակի % |
|------------------------|---------|------------|---------|
| Շահագործական | 257.785 | 253.873 | 98,5 |
| Հետախուզական հին շրջան | 36.819 | 50.225 | 136.4 |
| „ նոր „ | 16.685 | 16.662 | 99,9 |
| Ընդամենը | 311.289 | 320.760 | 103,0 |

Շահագործական նպատակով փոքելու պատկերն իրագործված է ծրագրից շատ քիչ պակաս (1,5%), հետախուզական նպատակով փոքելու ծրագրերը հին շրջաններում (ավելի խոր շերտերի հետախուզումը) իրագործված է ծրագրից 36,4% ավել, իսկ նոր շրջաններում հետախուզումը իրագործված է 99,9%, փոքված է 16,662 մետր, իսկ ծրագրով նախատեսված էր—16.685 մետր:

Չնայած հետախուզական նպատակով փոքված ծրագրի իրագործումը, անհրաժեշտ է շեշտել այն, վոր ինքը ծրագրերը անբավարար էր, հաշվի առնելով նոր շրջանների 5-ամյա ծրագրով նախատեսված խոշոր դերը նալթի արտահանության մեջ: Նոր հետախուզումների աճման թույլ թափը բացատրվում է մթերքների անբավարար լինելուց (կահավորումների, ստանդաների, փայտե մթերքների, տրանսպորտի և այլը), կազմակերպչական զժվարություններով, վորոնք կախված էյին հետախուզումների ցրված լինելու հետ: Ամբողջ Ապշերոնյան թերակղզու վրա, մինչև անգամ նրանից դուրս, աշխատանքի այս կողմի

վրա, թարմ նալթային հողեր զանելու, պետք է կրկնապատիկ ուշադրություն դարձնել և բոլոր հետախուզումների աշխատանքները խանգարող արգելքները պետք է վերացնել: Չպետք է մոռանալ վոր 5-ամյակը կազմված է նոր, և դեռ չբացված ծննդավայրերից բավականաչափ ստացել է նալթի վրա, իսկ ներկայումս, յերը արդեն 5-ամյակի 2-րդ տարին անցնում է, եյական հետևանքները դեռ շատ աննշան են թեկուզ հետախուզումները ընթանում են միաժամանակ 24 միջավայրում: Անբավարար դրամի հայթայթելու շնորհիվ, փոքելու աշխատանքները կատարվում են մաշված կահավորումով (ստանդաներով և մանավանդ հին խողովակներով), վորի պատճառով առաջանում են ավելորդ ընդհատումներ և ավարչաներ:

Հորեր փոքելու զարգացման աստիճանը նացիոնալիզացիայից հետո այս տեսակ է:

| | |
|-------------------|------------|
| 1920—21 | 3.431 մետր |
| 1921—22 | 15.082 » |
| 1922—23 | 50.484 » |
| 1923—24 | 78.088 » |
| 1924—25 | 122.023 » |
| 1925—26 | 202.985 » |
| 1926—27 | 255.255 » |
| 1927—28 | 262.130 » |
| 1928—29 | 320.760 » |

Նացիոնալիզացիայի մոմենտին փոքելու աշխատանքներին վերջ էր տրված, միայն յերրորդ ոպերացիոն տարվանից արագ զարգանալով, 1925—26 թ. անցան մինչև պատերազմային մակերևութին: 1928—29 թ. փորած է 320.760 մետր, նախընթաց տարուց 22,3% ավել. հետևաբար 5-ամյակում ծրագրված աճման թափը 18,7% կանցնի 3,6%: Հորափոքելու չափերը մինչև պատերազմային մակերևութի 86,7% անցնելու դեպքում, յերը նալթի արտահանությունը միայն 18% է համում, ցույց է տալիս, վոր այժմ, նույն չափով նալթ արտահանելու համար անհրաժեշտ է փոքել շատ անգամ այժմյանից: Մինչդեռ 1913 թ. 10.000 տ. նալթ ստանալու համար 232 մետր էր ընկնում, այժմ նույն 10.000 տ. նալթին համապատասխանում է 372 մետր: Այդ յերևույթը բացատրվում է հին շրջանների ուժասպառվելով, վորտեղ նոր նալթհորերը շատ քիչ եֆֆեկտ են տալիս և ավելորդ անգամ շեշտում է նոր հետախուզումները ուժեղացնելու անհրաժեշտությունը: Նոր շրջաններում տարիների ընթացքում փոքելու քանակի տենդենցյան հետևյալն է:

| | Փորելու քանակը նոր շրջաններում | % % դեպի ընդ. գումարը |
|-------------------|-----------------------------------|--------------------------|
| 1925—26 | 1.974 | 1,0 |
| 1926—27 | 10.790 | 4,2 |
| 1927—28 | 7.877 | 3,0 |
| 1928—29 | 16.662 | 5,2 |

Իհարկե, այս տեսակի նոր հետախուզական նպատակով փորելու տեսակազույգը, չե կարող ապահովացնել նոր շրջաններ ժամանակին շահագործութեան մեջ մտցնելուն: 1928—29 թ. հորեր փորելու զանազան ձևերի նախնիաց տարվա հետ համեմատ, կստանանք հետևյալ պատկերը:

| Փորելու ձևեր | 1927—28 | 1928—29 |
|------------------------|----------------|----------------|
| Պտուտածե | 213.264 | 277.931 |
| Տուրբինայի | 6.681 | 10.353 |
| Կանատային | 36.646 | 29.531 |
| Շտանդի սխտեմ | 5.539 | 2.945 |
| Ընդամենը | 262.130 | 320.760 |

Վերջին ժամանակ տուրբինային և պտուտածե մեթոդներով փորելու ձևերը ստացել են գերակշռող նշանակություն, բայց և այնպես հարկավոր և մատնանշել անբավարար տուրբինածե փորելու զարգացումն: Այդ պետք է բացատրել մեր գործարանների բավարար պատրաստ չլինելուց, փորելու համար գործիքներ արտադրելու:

5. ՆԱՎԹԻ ԶՏՈՒՄԸ

Անցած 1928—29 թիվը ուժեղ շինարարություն տարի եր: Առաջին գործարանը, վորը գործի գցվեց դա Կրեկինգ-Վեկկերսն եր: Կրեկինգը այժմ նորմալ կերպով է աշխատում, գտում է որեկան 250 տ. Սուբախանիի պարաֆինոտ մազութ և տալիս է միջին թվով 25% բենզին: Սկզբում տեղի ունեցան ընդհատումներ և մի շարք փոփոխություններ գործարանի աշխատանքի մեջ: Այդ փոփոխությունների ժամանակ Բագվա ինժեներների ցուցմունքները մեծ դեր կատարեցին: Ապա գործի են գցվում չերկու բատարեյաներ, ամեն մեկը 9 կուրից բաղկացած: Ամեն

մի բատարեյան գտում է 325 տ. (մեկը «Հոկտ. հեղափ.» անվան գործ). մյուսը «Պյատակովի» անվան № 3 գործարանում). հարկավոր է ասել, վոր այդ կուրերը պատվիրած էլին հին գործարանների վերանորոգման համար, բայց միայն կուրերը ստանալուց հետո, Ազնեվթը ավելի նպատակահարմար համարեց ստեղծել միանգամայն նոր արտադրական անհատներ: Թեև կուրային բատարեյան նավթագտման հին տեսակն է, բայց Ազնեվթի 2 բատարեյաներն ունեն վերջին կատարելագործված կահավորումները (կոլոննաներ, եվապառատորներ) և աշխատանքի մեջ բավականին խնայող թյուն են տալիս: Ամենավերջին ժամանակը գործի գցվեցին 3 նոր գործարաններ խողովակային սխտեմի Պինչի և Վիլկեչի սխտեմի—190 հազար տ. արտադրութեամբ և Գրեերի սխտեմի—410 հազար տ.: Խողովակածե գործարանների տարբեր սխտեմները ունենալով իրենց բացասական կողմերը աշխատանքի ժամանակ ցույց կտան մեկի կամ մյուսի առավելությունը, թույլ տալով համապատասխան յեզրակացություններ անել հետագա գործարանային շինարարություն վերաբերմամբ: Արդեն հիմա կարելի է ասել, վոր ամենալավ սխտեմը Գրեվերինն է (ամերիկական): Վերջապես, գործի է գցված թըթվատի գործարանը Լուրգի սխտեմի, վորի արտահանությունը տարվա ընթացքում հավասար է 8.000 տ.: Այդ գործարանի շինարարությունը սկսված է Ազնեվթի, «Կիսլոտի պրոբլեմայի» վորոշումը: Հայտնի է վոր միշտ Ազնեվթի համար ծծմբաթթուն ղեֆիցիտ է յեղել և առանձնապես այդ խնդիրը սուր կերպարանք է ստացել Բաթումի գործարանները գործի գցելուց հետո: Այդ առթիվ սկսված է նոր ծծմբաթթվի գործարանի կառուցումը: Վերջիշած գործարանների շահագործումը զգալի կերպով բարձրացրին Բագվա գործարանների արտադրական ընդունակությունը և զրա շնորհիվ հաջողվեց իրագործել այն անադին ծրագիրը, վորը զրված էր գործարանների առաջ:

1928—29 թ. ծրագրով հաստատված են Բագվա գործարաններում գտել 5.815 հ. տ., նավթ, բենզին ստանալ—409,5 տ. ընդամենը 6.224,5 տ.: Ամբողջ տարվա ընթացքում գտված էր 5.754,5 հ. տ. և ստացված 651,3 հ. տ. բենզին, վորը կազմում է ծրագրի 102,9%:

Գործարանների աշխատանքների հետևանքները այս տեսակի եր:

| | 1927—28 թ. | 1928—29 թ. |
|-----------------------------------|------------------|------------------|
| Զաված և նավթ | | |
| Յուղեր | 1.722.657 | 1.624.197 |
| Թեթև | 3.075.487 | 3.948.328 |
| Ծանր | 22.230 | 2.774 |
| Բինադադու | 51.337 | 179.196 |
| Բենզինից մաքրած | 406.675 | 651.324 |
| Ընդամենը | 5.278.386 | 6.405.819 |
| Ասօցված և պատրաստի սերբներ | | |
| Բենզին | 283.180 | 355.311 |
| Լիգրոին | 30.291 | 84.600 |
| Կերոսին | 1.316.701 | 1.548.986 |
| Գազոյլ | 193.311 | 287.808 |
| Սոլյար յուղ | 65.303 | 75.410 |
| Յուղեր | 265.079 | 282.771 |
| Հատուկ յուղեր | 16.403 | 27.327 |
| Սև մթերքներ | 58.207 | 98.982 |
| Վառելու մթերքներ | 2.870.909 | 3.430.499 |
| Ասֆալտ և բրեկետ | 7.736 | 18.215 |

Չտած նավթից և բենզինից մաքրած նավթի քանակը ավելացել է 1927—28 թ. համեմատած (21,4%)։ պետք է ասել, վոր զգալի կերպով շատացել և ծանր նավթի գտումը, վորը ցույց է տալիս գտելու պրոցեսի մեջ տեղի ունեցող առաջադիմությունը. պատրաստ մթերքների արտադրությունը անցել և հիմնովին ծրագրից և անհամեմատ ավելի է 1927—28 թ. արտադրությունից։ Առանձնապես հարկավոր է մատնանշել ավելացած բենզինի գտումը 1927—28 թ.—25,5%, լիգրոինի—179,3%, կերոսինի—17,6%, յուղերի 6,7%, հատուկ յուղերի—66,6%, գազոյլի—48,9%։ 1928—29 թ. Բաթումում վերջացրած էր առաջին կերոսինի գործարանի կառուցումը և գործի էր գցված, վորի արդյունաբերական ընդունակությունը հավասար է 819 հ. տ. տարվա ընթացքում 327—600 տ.։ Բայց վորովհետև գործարանը նշանակված ժամանակից ուշ գործի գցվեց (արտասահմանից կահավորումի անժամանակ հասցնելու պատճառով) սկզբնական ծրագիրը իջեցրած է մինչև 191.646 տ. (գործարանը գործի գցված 1929 թ. մայիսին)։

Գործարանը գտել է 189.657,3 տ. նավթի և գազոյլի խառնուրդ, վորը կազմում է պակասացրած ծրագրի 99%։

ՉՏԵԼՈՒՑ ՀԵՏՈ ԱՍՍՑՎԱԾ Ե

| | |
|---------------------------|---------------|
| Լիգրոին | 5.655,7 տոնն. |
| Մաքրած կերոսին | 6.389,5 » |
| Հասարակ գազոյլ | 20 351,7 » |
| Մաքրած » | 29.168,7 » |
| Սև սուր յուղեր | 3.167,6 » |
| Եկսպորտի մազութ | 91.795,7 » |
| Ծովի » | 12.634,5 » |

ԿԻՍԼՖԱԲՐԻԿԱՏՆԵՐ

| | |
|---------------------------------|-------------|
| Դիստիլ. բենզ. և կարգի | 235,8 տոնն. |
| » կերոսին | 14.988,4 » |
| Գազոյլ | 1.265,5 » |

Բաթումի գործարանը մատակարարվում է հում նավթով հետևյալ կերպով։ Մինչև խառնուրդի կայարանը տարվում է չերկաթուղագծով, իսկ այնտեղից—մղվում է նոր 10" նավթագծով։ Ներկայումս նավթագիծը գործում է Մինգեչաուր կայարանից, մոտ ժամանակում կսկսվե Բագվից մինչև Բաթում մղելը։

6. ՆԵՐՔԻՆ ՇՈՒԿԱՆԵՐԻ ՄԹԵՐՔՆԵՐ ԱՐՏԱՀԱՆԵԼԸ

Մթերքների պառուծմը ներքին շուկաներում անցած տարվա ընթացքում զգալի կերպով բարձրացել է, վորովհետև ուժեղացել է արդյունաբերության աճման զարգացումը, չերկաթուղու, տրանսպորտի, ավիացիայի զարգացումը, և գյուղատնտեսության մեջ մեքենաներ մտցնելը։

Այդ աճման ցուցիչ կարող են լինել Բագվից դուրս տարած նավթամթերքները։

ՅԵՐԿԱԹՈՒՂՈՎ ՏԱՐՎԱԾ Ե

| | (հազար տոնն) | | |
|---------------------------|---------------|---------------|-------------|
| Ուր | 27—28 թ. | 28—29 թ. | ավել % |
| Ռ. Ս. Ֆ. Ն. Հ. | 66,7 | 81,1 | 21,7 |
| Ադրբեջան | 22,2 | 33,2 | 49,4 |
| Վրաստան | 32,0 | 58,5 | 82,8 |
| Հայաստան | 8,7 | 20,3 | 134,7 |
| Բաթում | 1408,8 | 1989,1 | 41,2 |
| Անդր. Կովկ. Յերկ. | 16,7 | 63,9 | 282,3 |
| Տրանզիտ ճան. | 7,7 | 9,9 | 23,4 |
| Ընդամենը | 1562,8 | 2256,0 | 44,4 |

Դրանցից 220,0 տ. տարված է յերկաթուղու գծով մինչև Խաշուրի կաշան, իսկ այնտեղից մղած է նավթագծով:

Ընդամենը յերկաթուղու գծերով տարված է 2.256 հ. տ., իսկ 1927—28 թ.—1.562.8 հ. տ. (44,4% ավել). չեթե այդ թվից հասնել տրանզիտ կետերը, և Բաթում տարված նյութերը ինչպես եկապորտային նավթամթերքներ (շատ չնչին մասը զրանց գնում է և ներքին շուկաները), այդ ժամանակ ներքին շուկաների տարած գումարի աճումը կունենա 76%:

ԶՐՈՎ ՏԱՐԱԾ ՄԹԵՐՔՆԵՐ

(հազար տոնն)

| Ուր | 27—28 թ. | 28—29 թ. | Փոփ. % |
|-----------------|---------------|---------------|--------------|
| Աստրախան | 3411,1 | 3520,6 | + 3,2 |
| Պետրովսկ | 39,5 | 134,7 | +24,0 |
| Կրասնավոդսկ | 305,1 | 398,5 | +30,6 |
| Պարսկաստան | 33,2 | 37,0 | +11,4 |
| Մյուս նավահաս. | 8,9 | 8,3 | - 6,1 |
| Ընդամենը | 3797,8 | 4099.1 | + 7,9 |

Մթերքները ծովային տրանսպորտով տանելը ավելացել է 7,9%: Համեմատ փոքր աճումը Աստրախան տարած մթերքների բացատրվում է ավելի ուշ քան 1927—28 թ. նավագնացային բացումով:

Կերոլինի գծով մղված է 789,9 հ. տ. 1927—28 թ. հետ համեմատ ավել է 13,2%: Անդրկովկաս. յերկաթուղու գծերով տարված է 302 հ. տ., տեղական պահանջների համար մյուս տրանսպորտի միջոցներով տարված է 180,2 հ. տ.

Այդպիսով, Բազվից բոլոր ուղղութիւններով 1928—29 թ. արտահանված է, 7.627,2 հ. տ., իսկ 1927—28 թ. 6.620 հ. տ. (15,2% ավել):

7. ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ՈՒԺ ՅԵՎ ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁ

Աշխատողների քանակը հիմնական ճյուղերում և ամբողջ Արևելքում միասին անցած 19 8—29 թ. սկզբում և վերջում փոխվել է ալսպես:

| Հիմնական ճյուղերում | 28 թ. 1/X | 29 թ. 1/X | Փոփ. % |
|----------------------|-----------|-----------|--------|
| Ազնեվթում | 47.330 | 46.687 | - 1,4% |
| Նավթահանքային խմբեր. | 15.659 | 14.778 | - 5,6% |
| Հորեր փորելու կազ. | 11.944 | 11.559 | - 3,2% |
| Նավթագտելու գործարան | 5.477 | 5.824 | + 6,3% |

Նավթի արտահանութիւնն աճումը կազմում է 11,7%, հորեր փորելու 22,6% և նավթ գտելու—21,4%, բանվորական ուժի պակասումի առաջի 2 տեսակի սրտադուրբյունների մեջ և չընչին ավելացումը նավթագտող գործարաններում, յերաշխավորող ապացույց է աշխատանքի արտադրանքը բարձրացնելու և ինքնաշփեքի իջեցնելու վերաբերմամբ:

Աշխատավարձը կազմում էր 1928—29 թ. միջին թվով 91 ուրբ. 75 կ., իսկ 1927—28 թ.—83 ուրբ. 19 կ. (9,8% ավելացում):

Ազնեվթի նավթամթերքների մասնակցությունը Ն. Ս. Հ. Մ. ընդհանուր նավթային եկսպորտի մեջ.

(հազար տոնն)

| Տրեսներ | Տարիներ | | | | |
|--------------------|---------|---------|---------|---------|---------|
| | 1924—25 | 1925—26 | 1926—27 | 1927—28 | 1928—29 |
| Ազնեվթ | 945,0 | 1034,6 | 1475,4 | 2018,0 | 2600,0 |
| Գրողնեվթ | 406,3 | 458,6 | 580,3 | 735,0 | 983,0 |
| Եմբանեվթ | 10,6 | 4,6 | 10,8 | 28,5 | 35,0 |
| Ընդամենը . . . | 1361,3 | 1497,8 | 2066,5 | 2781,5 | 3618,0 |
| | | ՆՈՒ | ՑՆԸ | %% | |
| Ազնեվթ | 69,42 | 69,07 | 71,39 | 72,55 | 71,86 |
| Գրողնեվթ | 29,82 | 30,61 | 28,08 | 26,42 | 27,17 |
| Եմբանեվթ | 0,76 | 0,32 | 0,53 | 1,03 | 0,97 |
| Ընդամենը . . . | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 |

II. Ե Կ Ս Պ Ո Ր Տ

1. ՄԵՐ ՆԱՎԹԱՅԻՆ ԵԿՍՊՈՐՏԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մեր միության արտաքին առևտրի սխտեմի մեջ նավթի եկսպորտի նշանակությունը զարգանում է տարեց-տարի:

Հացի եկսպորտի դադարումը, գյուղատնտեսական մթերքների եկսպորտի կրճատումը առաջացրին արդյունաբերական մթերքների եկսպորտի ուժեղացումը և դրանց թվում — նավթամթերքների: Չնայած վոր նավթամթերքների եկսպորտի խնդիրը բացառիկ ծանր պայմաններում իրադրծելը կախված էր 1) բարդ համաշխարային շուկայի կոնյուկտուր պայմաններից, 2) արտասահմանում սեփական ցրիչ ապսպրատ ստեղծելուց և նավթառևտրական աշխարհում կապեր ստեղծելուց, 3) արտադրության անհրաժեշտ վերաշինությունից, վորից հետո մեր արդյունաբերությունը կհամապատասխաներ շուկայի պահանջին, — անցած 7—8 տարվա ընթացքում նավթային եկսպորտի պորընման հիմնականում վորոշված էր: 1928—29 թվին եկսպորտի թիվը կազմել է 3.618,5 հ. տ., 132,6 ո., համեմատ 1913 թ. հետ, մեր անցած տարվա եկսպորտը մեծացել է ավելի քան 2,5 անգամ: Յեթե համեմատենք 1923—24 թ. հետ, յերբ մեր նավթամթերքները առաջին անգամ եին դուրս բերված համաշխարային նավթային շուկան, այն ժամանակ եկսպորտի աճման թափը բարձրացել է 198,7%: Այդ արագ աճման շնորհիվ նավթի եկսպորտի նշանակությունը ամբողջ Ն. Ս. Հ. Մ. սկսվել է հաջորդաբար ավելանալ: Մինչ պատերազմը նավթի եկսպորտը ամբողջ եկսպորտում բռնում էր միայն 3,3%, իսկ 1928—29 թվին — 15,1%, և ամբողջ եկսպորտի մեջ յերկրորդ տեղը:

2. ԱԶՆԵՎԹԻ ՄԱՍՆԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԽՍՀՄ-Ի ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԱՎԹԱՅԻՆ ԵԿՍՊՈՐՏԻ ՄԵՋ

Նավթի եկսպորտի այս հաջող զարգացման մեջ գլխավոր դերը Ազնեվթն է խաղացել, վորը հաստատվում է հետևյալ տվյալներից:

Ազնեվթի եկսպորտը 1924—25 թվից մինչև 1928—29 թ. աճել է 945 հ. տ-ից — 2.600 հ. տ. (175%), Գրողնեվթի եկսպորտը բարձրացել է 406,3 հ. տ-ից մինչև 983,0 հ. տ. (142%): Ազնեվթի նավթամթերքների տեսակակար կշիռը 69,4%-ից 1924—25 թվում, բարձրացել է 1928—29 թվում մինչև 71,9%, Գրողնեվթի նավթամթերքների մասնակցումը իջել է նույն ժամանակամիջոցում — 29,8%-ից մինչև 27,2%: Ազնեվթի ապրանքային բալանսում եկսպորտի հայթհայթման մասնակցությունը աճել է 25% 1924—25 թ. մինչև 35% 1928—29 թ.:

1928—29 թ. Ազնեվթի գտած բենզինի 94,4% եկսպորտի է յենթարկվել, յուղի — 67,9%, կերոսինի — 51,5%, իսկ մուք գուլյնի մթերքների — 18,6%: Պարզ է, վոր այդ տեսակի նավթամթերքների դասավորման ուղղակի անհրաժեշտ էր շահած գումարի բարձրացրած դերը — համապատասխանում է եկսպորտին:

Հետևյալ աղյուսակում նկարագրված է Բաթումից դուրս տարված մթերքների դինամիկան:

ԲԱԹՈՒՄԻ ՆԱՎԹԻ ԵԿՍՊՈՐՏԻ ԴԻՆԱՄԻԿԱՆ.
(հազար տոնն)

| Տարիներ | Տարիներ | | | | | |
|---------------------------|--------------|--------------|---------------|---------------|---------------|---------------|
| | 1913 | 1924—25 | 1925—26 | 1926—27 | 1927—28 | 1928—29 |
| Նավթամթերքներ | | | | | | |
| Բենզիններ | — | 41,9 | 97,8 | 193,0 | 260,6 | 322,5 |
| Լիզրոյին | — | 5,4 | 20,9 | 18,9 | 26,1 | 74,8 |
| Կերոսին | 325,4 | 386,8 | 302,3 | 419,0 | 649,1 | 726,9 |
| Գազոյլ | — | 37,2 | 103,5 | 125,1 | 187,6 | 229,7 |
| Սոլյառ. յուղեր | 45,2 | 80,3 | 50,2 | 30,5 | 49,0 | 65,2 |
| Մյուս յուղեր | 180,2 | 97,3 | 124,9 | 160,6 | 179,6 | 191,1 |
| Մուք յուղեր | 66,8 | 270,2 | 305,1 | 497,4 | 606,6 | 928,0 |
| Մնացյալ յուղեր | 2,3 | — | 3,5 | — | 1,6 | 1,7 |
| Ընդամենը | 619,9 | 919,1 | 1008,2 | 1444,5 | 1960,5 | 2539,9 |

1928—29 թվի նավթային եկսպորտը 1913 թ. և 1924—25 թ. հետ համեմատելուց յերևում է, վոր առաջինի դեմ ավելի քան 4 անգամ է ավելացել, իսկ չերկրորդի դեմ—համարյա 3 անգամ:

Այդ զգալի հաջողությունները շատ նշանավոր են, քանի վոր արտասահմանում մեր առևտրական գործունեությունը անցնում էր դժվար պայմաններում.—մի կողմից համաշխարհային շուկայում նավթի կարիքը ավելի քիչ էր, քան արտահանված էր, մյուս կողմից համաշխարային Շեկի կոնցերնի ուժեղ պայքարը մեր նավթի դեմ մինչև 1929 թ. փետրվարը և Ռուսիայի հետ շարունակվող մրցության սուր կերպարանք ստանալը, ընդհանուր առմամբ ստեղծեցին այն ծանր պայմանները, վորոնց մեջ էր զարգանում մեր նավթի եկսպորտը:

Ներկայում եկսպորտի հաջողությունը կարելի է վերագրել մեր արտասահմանում գտնվող նավթառևտրական առկարատին և նույն չափով ել Ադնեվթին, վորը կարողացել է արտադրել մթերքների այն տեսակները, վորոնք վոր պահանջվում են շուկայում: Այս հանգամանքը պարզ չերևում է հիշած վերջին աղյուսակի տվյալներից:

3. ԱԶՆԵՎԹԻ ՆԱՎԹԱՅԻՆ ԵԿՍՊՈՐՏԻ ՆՈՄԵՆԿԼԱՏՈՒՐԱՆ

Համեմատելով մինչ պատերազմային տվյալները եկսպորտի յենթարկված մթերքների վերաբերյալ նկատելի է, վոր մթերք-

ների տեսակները բազմացրած են և եկսպորտի մթերքների մեջ մեծ տեղ են բռնում նոր մթերքներից բենզինը, լիզրոյինը և գազոյլը: Առաջնակարգ տեղը պատերազմից առաջ եկսպորտի յենթարկված մթերքների մեջ բռնում էր կերոսինը (52,5%), իսկ այժման եկսպորտի ժամանակ կերոսինի նշանակությունը իջել է (28,6%):

Սույն տեղ և գրավում բենզինը և լիզրոյինը, ընդհանուր գումարի 15,7%, 1924—25 թվի հետ համեմատած, բենզինի և լիզրոյինի եկսպորտը ավելացել է համարյա 5 անգամ: Պատերազմից առաջ արտասահման արտահանվում էր 10,7% մագուիթ, 1924—25 թվին այդ մթերքի եկսպորտը բարձրացել էր մինչև 29,4%, իսկ անցած 1928—29 թվին—36,5%. գազոյլը պատերազմից առաջ եկսպորտում չէր մասնակցում, իսկ անցյալ տարի կազմել է եկսպորտի 9%:

Մյուս կողմից յուղերի մասնակցությունը եկսպորտի մեջ իջել է առաջին դեպքում—29,1%-ից մինչև 7,5%, իսկ չերկրորդ դեպքում—7,5%-ից մինչև 2,6%: Պարզ է, վոր այդ փոփոխությունները մատնանշում են զանազան նավթամթերքների աճման թափը, վորը պայմանավորված էր կոնյուկտուրը և արտադրական ֆակտորներով:

Յեթե անալիզի յենթարկել աճման թափը մենք յերևան կհանենք մեր աշխատանքի թույլ կողմերը, վորոնց վրա պետք է դարձնել մեր ուշադրությունը:

Բենզինի և յուղերի աճման թափը եկսպորտում անբավարար են. բենզինի 12,7%-ին մասնակցությունը ինչպես 1928—1929 թ. համապատասխան չէ չեվրոպական շուկայի պահանջին: Ուղղակի նավթագումարը չէ կարող ավելացնել բենզինի արտադրական % նավթից, ուստի Ադնեվթը պետք է ուշադրություն դարձնե կառուցվող կրեդիտի ինստալլացիայի վրա (Բագու և Բաթում) վորոնց արտադրական հնարավորությունները թույլ կտան բենզինի եկսպորտը ընդարձակել այն համաշխարհային շուկայի պահանջի համապատասխան չափով:

4. ԱԶՆԵՎԹԻ ՆԱՎԹԱՅԻՆ ԵԿՍՊՈՐՏԸ ԶԱՆԱԶԱՆ ՅԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ

Անցնելով մեր եկսպորտի աշխարհագրական դասավորման, պետք է ասել վոր վերջին տարիների ընթացքում մեր սահմանները լայնացել են:

Հնդկաստանի շուկան—1928 -29 թվին ծախել և այնտեղ 174 հ. տ. (ընդհանուր գումարի 6,9%) և Իսպանյայի շուկան, վրոտեղ եկապորտը կազմել է 6,4% ընդհանուր գումարի (162 հազ. տոնն):

Ա.ՉՆԵՎԹԻ ՆԱՎԹԱՄԹԵՐՔՆԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԳԱՍԱՎՈՐՈՒՄՆ
(հազար տոնն)

| Ո Ւ Ր | 1913 թ. | 1924—25 թ. | 1925—26 թ. | 1926—27 թ. | 1927—28 թ. | 1928—29 թ. |
|---------------------------|--------------|--------------|---------------|---------------|---------------|---------------|
| Անգլիա | 72,6 | 270,6 | 272,3 | 294,7 | 357,8 | 602,5 |
| Յեզիպոս | 117,0 | 167,0 | 84,4 | 131,7 | 191,3 | 183,5 |
| Հնդկաստան | — | — | — | 24,6 | 153,6 | 174,2 |
| Իտալիա | 26,2 | 137,3 | 230,0 | 360,3 | 369,8 | 401,0 |
| Ֆրանսիա | 75,6 | 99,9 | 115,0 | 220,0 | 179,8 | 196,9 |
| Գերմանիա | 64,0 | 107,7 | 128,1 | 184,5 | 237,8 | 382,5 |
| Տաճկաստան | 101,8 | 24,6 | 39,0 | 34,5 | 81,9 | 108,7 |
| Բելգիա | 95,9 | 53,9 | 60,5 | 75,5 | 104,0 | 86,7 |
| Իսպանիա | 3,9 | — | 2,6 | 24,7 | 82,0 | 161,7 |
| Մնացյալ յերկ. | 62,9 | 58,2 | 76,2 | 93,9 | 202,4 | 241,8 |
| Ընդամենը | 619,9 | 919,1 | 1008,1 | 1444,4 | 1960,4 | 2539,9 |

Հարկավոր է հին շուկաներից առաջին տեղը հատկացնել Անգլիային, Բազվա նավթամթերքների գլխավոր գործածողին. 1929 թ. փետրվարի համաձայնությունից հետո եկապորտը այդ յերկիրը կազմել է 23,7% ընդհանուր գումարից (602 հազ. տ.), յերկրորդ տեղերը բռնում են Իտալիան (401 հ. տ.) և Գերմանիան (383 հ. տ.), վորոնց եկապորտը կազմում է 15,8% և 15,0% ընդհանուր գումարից. Ֆրանսիա եկապորտը կազմել է 7,7%:

5. ԱՊՐԱՆԲ ԱՆՅԿԱՑՆՈՂ ՑԱՆՑԸ

Եկապորտի յենթարկած նավթամթերքների աշխարհագրական դասավորումը կախված է բացի կոնյուկտուրային կարգի պայմաններից, այլ և մեր ապրանքատար ցանցի կազմակերպություններից. Վերջին տարիների ընթացքում Նեվթեինդիկատին հաջողվեց մեծ նվաճումները կատարել. այդ նվաճումները ձեռք են բերված համաշխարային տրեստների առևտրական կազմակերպությունները ոգտագործելով «Ստանդառտ Ոյլ կոմպանյայի»

սկսած մինչև մյուս նավթամթերքների առևտրով զբաղվող կազմակերպությունները. Այդ գործի հիմնական աշխատանքն է արտասահմանում մեր ապարատների ֆիլիալ ստեղծելը. տարբեր ժամանակ համապատասխան այդ դիտավորություն հիմնված են—Անգլիայում առևտրական ընկերություն «Ռոյ»—Գերմանիայում,—«Դերոնավթ» և «Դերոպ», Ֆրանսիայում—«Նավթըլուս» և «Պետրոնավթ», Լատվիայում—«Լաոունավթ», Պարսկաստան—«Պերսագնեվթ»:

Այս բոլոր հիշած ընկերությունները տիրապետում են տրանսպորտով, բենզինի կայաններով և ինստալյացիաներով և ուրիշ անհրաժեշտ, մասսայական նավթամթերքների առևտրի համար կահավորումով:

Արտաքին շուկա նավթամթերքներ դուրս բերելու մյուս ճանապարհը—«անկախ» ազգային տրեստների միջոցով է կատարվում, վորոնք ունին սեփական սպառող ապարատ Այդպիսին են խոշոր արևմտյան նավթառևտրական ֆիրմաներին պատկանող «Պետրոֆինա», «Ֆրանսեզ» Ֆրանսիայում, «Մեդվեյ»—Անգլիայում, «Մոմ»—Իտալիայում, «Շլիման»—Գերմանիայում և այլն:

Վերջապես մեր նավթամթերքների գնողների 3-րդ կատեգորիան—համաշխարհային տրեստներն են, ինչպես «Ստանդարտ Ոյլ Ոֆ Նյու-Յորկ» և «Վալուում Ոյլ կոմպանի», զբանքիր հերթին մեր նավթամթերքները ծախում են արևելյան շուկաներում—Տաճկաստանում, Յեզիպոսում, Հնդկաստանում և այլն: 1927—28 թ. տվյալներով, այդ 3 տեսակի առևտրական սիստեմի մասնակցությունը հետևյալն է.—մեր ապարատների և իրան ընկերություն մասնակցությունը—23%, «անկախ» ֆիրմաների—54% և համաշխարային տրեստների մասնակցությունը—23%:

Այնուամենայնիվ, նորմալ առևտրական պայմաններ ստեղծելը արտասահմանում անհնարին կլիներ, յեթե մենք չունենայինք սեփական նավթատար նավատորմ, վորը վորոշ չափով թեթևացրել է մեր կախումը արտասահմանյան նավատերերից:

Այդ պատճառով, վերջին տարիների ընթացքում մեր և արտասահմանյան նավաշինարաններում կառուցվել են մի շարք խոշոր նավթատար նավեր:

- «Ադնեվթ»—5.200 տ. պարունակությունով.
- «Գրոգնեվթ»—5.600 տ.,
- «Շլբրուս»—6.300 տ.,
- «Եմբանեվթ»—9.400 տ.,

«Նեվթասինդիկատ» — 10.600 ա.,

«Սոֆնեվթ» — 10.600 ա.

Յեվ կառուցվում է ներկայումս — «Հանքագործերի Միության» — 10.000 ա.:

Այդ նավերի շահագործումից յերկու միլիոն վոսկով խնայողություն է ստացվել: Այս բոլորը պարզ բնորոշում են մեր նավթակապորտի զարգացումը, ներկա դրությունը, աշխատանքի պայմանները, ընդհանուր նվաճումները:

Ազնավթի առաջ կանգնած է խոշոր խնդիրներ վորոշելու հարցը եկապորտի վերաբերյալ, վորը պահանջում է մորիլիկա-ցիայի լենթարկել ունեցած կենդանի ուժերը և արտադրական հնարավորությունները:

III. ՌԱՑԻՈՆԱԼԻԶԱՑԻԱ

Մեծ հույսեր զնել ուսցիոնալիզացիայի վրա չի կարելի վորովհետև խոշոր շինարարության և շահագործական ծախսերի համար հատկացրած գումարը պակասեցրած և բացի այդ, անբավարար և չափից դուրս մաշված են մեքենաները և կահավորումները: Բայց չնայած դրան, ուսցիոնալիզացիայից վորոշ հետևանքներ և տնտեսական եֆֆեկտ գոյություն ունի 1928—1929 թ. արդյունաբերության ուսցիոնալիզացիան տարվում էր 2 ուղղությամբ.— 1) վաղուց մտցրված աշխատանքների մետոդների կատարելագործելը և խորասուզելը, և — 2) նոր աշխատանքների մետոդները փորձելը և նրանց գործադրելը:

Նավթի և գազի արտանության մասում ուսցիոնալիզացիան հետևյալ կերպով է արտահայտվել:

1. ԶԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ՆԱՍՈՍՆԵՐՈՎ

Արդեն 5 տարի է անցել նասոսների գործադրելուց և ավել-նորդ է այդ ձևի շահագործման առավելությունների մասին խոսելը Այս հինգ տարվա ընթացքում նասոսային սխտեմը, վոչ միայն հավասարվել է շահագործման մյուս ձևերի հետ հանքային տնտեսության վերաբերմամբ, այլ առաջին տեղն է բռնում նավթի արտահանության մեջ Զարգացման թափը և նըվաճումները բնորոշվում են հետևյալ տվյալներով

| Ամիսներ և տարիներ | Շահագործման բոլոր ձևերով | | Պորաբարշ նասոսներով | | Հարաբեր. %% | |
|-------------------|--------------------------|------------|---------------------|------------|-------------|---------|
| | Շահագ. բուրգ. հ. տ. | Նավթ հ. տ. | Շահագ. բուրգ. հ. տ. | Նավթ հ. տ. | Բուրգ. %% | Նավթ %% |
| 1923 թ. 1 հոկտեմ. | 1.788 | 321,0 | 7 | — | — | — |
| 1924 | 2.207 | 387,4 | 105 | 90,0 | 5,2 | 2,3 |
| 1925 | 2.258 | 442,6 | 797 | 106,5 | 34,1 | 24,6 |
| 1926 | 2.760 | 535,0 | 1.642 | 183,0 | 56,9 | 34,2 |
| 1927 | 3.106 | 633,1 | 2.348 | 237,9 | 73,2 | 37,6 |
| 1928 | 3.340 | 721,8 | 2.658 | 254,4 | 78,3 | 35,2 |
| 1929 | 3.615 | 757,9 | 2.975 | 294,4 | 82,2 | 38,8 |

Նասոսային շահագործումը բուրգերի թվով բնում է ան-
կասկած գերազանց տեղ. 82,3% կազմելով ընդհանուր շահագործ-
վող բուրգերից, իսկ նավթի արտահանութեան շափով--38,8%
և մեքենաների միջոցով ստացված նավթի 52,9%:

Նասոսային մետոզը և նավթի արտահանութեանը այդ
ձևով զարգանում է որեց-որ. այդ զարգացումը կատարվում է
ժեղոնկայի հաշվին. Այդ հանգամանքը մատնանշում է, վոր ժե-
ղոնկայով շահագործվող նավթահորերի բարձր արտադրութեանը
արգելք չէ ներկայացնում նասոսային շահագործման վերափո-
խելու: Ներկայումս շահագործվում են այնպիսի նասոսներ,
վորոնք արտահանում են մեծ քանակութեամբ հեղուկ. 1929 թ.
1 հոկտեմբերի այդպիսի (յերկար տարուբերանքով) նասոսների
թիվը հասնում էր 70:

Համարյա այդ բոլոր նասոսները աշխատում են 2³/₄" խո-
ղովակներով 8—13 անգամ տարուբերանքով մի բուրգի ընթաց-
քում, մոտավորապես 450 մետր խորութեան ից: Բոլոր փորձված
նասոսներից լայն գործածում են ստացել Ֆետտի սիստեմի
(ամերիկական) և Պ. Ե. Գրիգորյեի սիստեմի (տեղական կոնս-
տրուկցիայի) վորի գլխավոր առավելութեանն է պարզ և հա-
սարակ լինելը:

Ինչ վերաբերվում է արտահանվող հեղուկի քանակին նա-
սոսները աստիճանաբար մոտեցնում են կոմպրեսսորային միջին
նորմաներին և համապատասխան դեպքում փոխարինում են
նրանց: Ավազի վերաբերյալ և գազ տվող բուրգերում նասոսա-
յին սիստեմը դեռ առայժմ գծվարութեւնների է հանդիպում և
վորոշ սարքավորումներ դեռ չեն մշակված այդ խոչնդոտները
հեռացնելու: Այդ ուղղութեամբ դեռ փորձերը պետք է շարու-
նակվեն

2. ԸԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ԿՈՍՊՐԵՍՍՈՐՆԵՐՈՎ

Շահագործման այն ձևը ամուր պահպանում և իր մասնակ-
ցութեան մասը ընդհանուր նավթի արտահանութեան գործի մեջ
Այդ շահագործման ձևի ուսցիտնալիզացիայի վերաբերմամբ հար-
կավոր ե հիշել եռլիֆթից գազլիֆթի փոխադրելու մասին. նախըն-
թաց փորձերը ցույց տվին վոր գազի արսուբցիալի մետոզը
Բազվա պայմաններում տալիս է ավելի լավ հետևանքներ, քան
կոմպրեսսիայի մետոզը: Վերջին տարին Լենինային շրջանում
կառուցված է հատուկ կոմպրեսսորային կահավորում, 10 կոմ-
պրեսսորի համար, վորը հնարավորութեւն կտա միացնել կրկին
10 հոր Ռամանում գտնվող արսուբցիոն գործարանից: Գազլիֆ-

թի գործադրելը ընդարձակված է Բիրի-Հեյրաթում, վորի հետե-
վանքով ավելացել է գազոլիսի արտադրանքը.—1927/28 թ.
2.042 տ. մինչև 2.645 տ. 1928—29 թ.:

Ինստալացիաների առ ջնական արժեքը իջեցնելու նպա-
տակով և շահագործական ծախսերը կրճատելու դիտավորու-
թեամբ, Սուրախանում իբրև փորձ հիմնված է խմբային կոմպրես-
սորային ինստալացիա 18 հորերի համար. առայժմ միաց-
ը ւ է միայն 10 բուրգ, վորոնք աշխատում են նորմալ և
բավարար կերպով:

3. ՇԵՐՏԵՐԻ ԱՐՏԱԳՈՐԾՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

Մարիյետտի առաջարկած առաջին փորձը, (ծննդավայրի
արտադրութեւնը բարձրացնելու համար) նավթի շերտի մեջ ող
կում գազ մղելով, արվել է Լենինային շրջանում 24 նավթա-
հանքում Անցած տարվա ընթացքում 2 կահավորում է սարք-
ված: Առաջինը — Սուրախանու V նավթահանքում գտնվողը
գործի է գցված 1928 թ. դեկտեմբերին, իսկ յերկրորդը—Ռամա-
նու շրջանի 22 նավթահանքում—1929 թ. հունիսին: Այդ աշխա-
տանքները գտնվում են խիստ հսկողութեւն տակ:

Ողի ազգեցութեւն սֆեռան պարզված է գազը անալիզի
ջենթարկելով, իսկ ինչ վերաբերվում դրա ազգեցութեւնը հորերի
արտադրութեւն վրա—դեռ վերջնականապես պարզված չէ.
դիտողութեւնները շարունակվում են:

4. ՅԱՇՈՒՄ ԸԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄ

ժեղոնկայով շահագործվող բուրգերի նասոսի վերածելը,
եռլիֆտները—գազլիֆթների վերափոխելը հնարավորութեւն է
տալիս հերմետիկաբար ծածկել հորը և նավթը գոլոշխանալուց
պահպանել: Հերմետիզացիայի զարգացումը յերևում է հետևյալ
թվերից.—1929 թ. 1 հոկտեմբերի լիովին հերմետիզացիալի է
յենթարկված 2.544 բուրգ, կամ ընդհանուր թվի 78%, վորոնց
որվա միջին արտադրութեւնը հավասար է 15743 տ. (65%),
բացի այդ հերմետիզացիան վոշ լրիվ կերպով մտցրված է 695
(1929 թ. 1 հոկտեմբերի), որվա միջին արտադրութեւնը—6.371
տոնն (26,2%) այս բուրգերի թվումն են ժեղոնկայով շահագործ-
վող բուրգերը, վորոնց բերանները չեն հերմետիզացիայի յեն-
թարկված:

Ուրեմն 1929 թ. 1 հոկտեմբերին հերմետիզացիայի չէ յեն-
թարկված բուրգերի միայն 0,7%:

5. Ե Լ Ե Կ Տ Ր Ո Ֆ Ի Կ Ա Յ Ի Ա

Ելեկտրոֆիկացիայի զարգացումը չերևում է հետևյալ թվերից*

| Մեքենայի տեսակը | 1923—24 | | 1924—25 | | 1925—26 | | 1926—27 | | 1927—28 | | 1928—29 | |
|---------------------------|-------------|------|-------------|------|-------------|------|-------------|------|-------------|------|-------------|------|
| | Բուրգ. թիվը | % | Բուրգ. թիվը | % | Բուրգ. թիվը | % | Բուրգ. թիվը | % | Բուրգ. թիվը | % | Բուրգ. թիվը | % |
| Շողե-մեքենա . | 253 | 14,4 | 194 | 10,3 | 130 | 5,8 | 31 | 1,2 | 5 | 0,2 | 1 | — |
| Ներքին հնոց. մեք. | 258 | 14,6 | 226 | 12,0 | 221 | 9,8 | 154 | 5,9 | 96 | 3,4 | 76 | 2,5 |
| Ելեկտրական մատոր | 1246 | 71,0 | 1460 | 77,7 | 1898 | 84,4 | 2429 | 92,9 | 2745 | 96,4 | 2990 | 97,5 |
| Ընդամենը | 1757 | 100 | 1880 | 100 | 2249 | 100 | 2614 | 100 | 2846 | 100 | 3067 | 100 |

Այս աղյուսակից չերևում է, վոր շոգեմեքենաների տնտեսությունը լիկվիդացիայի է յենթարկված, իսկ ներքին հնոցով վառվող մեքենաների թիվը 1928—29 թ. իջեցրած է մինչև 76-ի, կամ 2,5% Մնացածները աշխատում են ելեկտրոմեքենաներով (2.990 հոր—97,5%)

6. ՆԱՎԹԻ ԻՆՖՆԱՐԺԵՓԻ ԻՋԵՑՈՒՄԸ

Ռացիոնալիզացիայի նպատակով ձեռք առած միջոցներէ հետևանքը տվել է նավթի ինքնարժեքի իջեցում. այդ իջեցումը տարիների ընթացքում չերևում է հետևյալ տվյալներից

| Տարիներ | Մեկ տ. նավթի վրա զուտ շահագործական ծախսերը | | Մեկ տ. նավթի ընդհանուր ինքնարժեքը | |
|------------------|--|---------------------------|-----------------------------------|---------------------------|
| | Ռուբլի-ներով | % 1923—24 թ. հետ համեմատ. | Ռուբլի-ներով | % 1923—24 թ. հետ համեմատ. |
| 1923—24 թ. . . . | 9,13 | 100 | 17,25 | 100 |
| 1924—25 " . . . | 6,98 | 76,5 | 16,65 | 96,5 |
| 1925—26 " . . . | 5,96 | 65,3 | 17,47 | 101,3 |
| 1926—27 " . . . | 4,71 | 51,6 | 15,79 | 91,5 |
| 1927—28 " . . . | 4,23 | 46,3 | 16,05 | 93,1 |
| 1928—29 " . . . | 3,37* | 36,9 | 15,16 | 87,9 |

* Փոփոխած կալույցացիայի մետոդով—ինքնարժեքը 3—68 կող. է հավասար:

Անցյալ 5 տարվա ընթացքում նավթի մեկ տոննի ինքնարժեքը, անմիջապես տրեստից կախում ունեցող ծախսերի վերաբերյալ, իջել է 9. ո. 13 կ-ից 1922—24 թ. մինչև 3 ո. 37 կ. 1928—29 թ. (63,1%). ընդհանուր ինքնարժեքը, վորը կախված է գլխավորապես պետություն հասանելիք գումարներից, սովորական տարեկան բաժնից, իջել է նույն ժամանակամիջոցին—12,1%. այդ ժամանակաշրջանում պետական հարկերի քանակը քարձրացրված է 68 կ-ից մինչև 3 ո. 69 կ.: Վերջին 1928—29 թվի ինքնարժեքի իջեցումը զուտ շահագործական ծախսերի մասում հասնում է 20,7%:

7. ՀՈՐԱՓՈՐՈՒՄՆ

Այդ աշխատանքի ռացիոնալիզացիան կատարվում էր 2 ուղղություններով.—մի կողմից շարունակվում էր անցյալ տարիներում սկսած շտանգի միջոցով հորեր փորելու ձևը լիկվիդացիայի չենթարկելու, կանատի սխտեմի ստանուկների թիվը պակասացնելու, պտույտաձև փորելու սխտեմի անցնելով, ապա նաև սգտագործելու շրջանը ընդարձակացնելու, մյուս կողմից, այդ միջոցների նպատակն է կատարելագործել պտուտաձև հորափորման մետոդները, հիմնվելով արտասահմանյան փորձերի և տեղական հետախուզումների վրա: Այդպիսով կարելի է արագացնել և կրճատել հորեր փորելու ժամանակը և իջեցնել ընդհանուր առմամբ հորափորման ինքնարժեքը: Այդ ուղղությամբ իրագործված են մի շարք միջոցներ, վորոնց հետևանքները այս տեսակ են:

Հորափորման սխտեմների փոփոխությունը

| | 1925—26 | | 1926—27 | | 1927—28 | | 1928—29 | |
|-----------------|---------|------|---------|------|---------|------|---------|------|
| | Քան. | % | Քան. | % | Քան. | % | Քան. | % |
| Գտուտաձև . . . | 116633 | 64,1 | 15989 | 72,9 | 192904 | 83,9 | 277931 | 86,7 |
| Տուրբինային . . | 1324 | 0,7 | 4073 | 1,9 | 6578 | 2,8 | 10853 | 3,2 |
| Կանատային . . | 39037 | 21,4 | 43377 | 19,8 | 27378 | 11,9 | 29531 | 9,2 |
| Շտանգային . . . | 25010 | 13,8 | 11969 | 5,4 | 3162 | 1,4 | 2945 | 0,4 |
| Ընդամենը . . . | 182004 | 100 | 219298 | 100 | 230016 | 100 | 320760 | 100 |

Բերած տվյալներից պարզ է, վոր պտույտաձև փորումը կազմում է 86,7%, տուրբինային հորափորման հետ—90%, հե-

տևաբար հարվածային սիստեմը կազմում է միայն 10%, այդ թվում շտանդային ձևի բաժինն է հազիվ մեկ տոկոս: Վերջին 4 տարվա ընթացքում պտույտաձև փորելու մեթոդի բաժինը ավելացել է 64,1% մինչև 86,7%:

8. ԽՄԲԱՅԻՆ ԻՆՓԻՆԵՐՆԵՐԸ

Խմբակային ինժինեռների ինստուտուտ մտցնելը մտակցրեց տեխնիկական հսկողությունը արտադրության, իջեցրեց անտեղի ընդհարումների մեծ մասը: Մասամբ վերջ տրվեց կարգադրություն չունենալու պատճառով առաջացած ընդհատումներին և բարելավեց բանվորական ուժի հաշվատեսությունը և շահագործումը:

9. ՎԱՐՊԵՏՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ ՄՏՑՆԵԼԸ

Սրանք հսկում ելին 4—5 բուրգի վրա. թույլ տվեց վերացնել գործող շարքային վարպետներից կազմված 1—2 բուրգ հսկող ինստիտուտը: Այդ միջոցը իրագործելը հնարավորություն տվեց կրճատել այն ծառայողների կազմը, վորոնք ամենորյա աշխատանքը լրիվ չեն չափավորել, աշխատանքով խիստ ծանրաբեռված ավագ բուրգային վարպետների աշխատանքը և հնարավորություն ստեղծել բուրգային բրիգադային վորակը բարձրացնել, իսկ վարպետներից ավելորդները իրեն փորելչներ բանեցնելու:

10. ԿԱՑԻՆԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԱՎԵԼԱՅՈՒՄԸ

Փորելու կացինի դիմացկանությունը ուժեղացնելու և հորի հատակում աշխատելու ժամանակը չերկարացնելու դիտավորություններ, նրանց չենթարկում են տերմիքական մշակման աղ պարունակող վաննաներում կամ կացինների բերանների վրա կարծր մետաղներ հալեցնելով: Նույնպես փորձեր են արված վորոմիտի հատակներ ձուլել կացիններին, վորոնց աշխատանքի հետևանքները չափազանց հաջող ելին: Բայց վորոմիտի պակասություն պատճառով այդ կացինները առաջիկա աշխատանքի մեջ չեն գործադրվում:

Աստիճանաբար սկսում են գործածվել պողպատից պատրաստած կացիններ, վորոնք քիչ են անխաժին պարունակում (միայն 93%, 0,75—60% տեղ) և միաժամանակ կացինների բերանները ամբարցրած են կարծր մետաղներով: Սրանց արժեքը 2—5 անգամ պակաս է քան գուտ պողպատից պատրաստած կացիններինը:

Լինինային շրջանում դիսկաձև կացինների գործադրությունը շատ խոշոր հետևանքներ է տվել—ամեն մի գույգ դիսկ փորած մեարի քանակը միջին թվով հասնում է 28—32, բայց վորովհետև այդ կացինների թիվը սահմանափակ է գործածանությունն առայժմ դոքա չեն ստացել:

Նորերս կահավորված են (Բինադադի) 2 ավտոմատիկ աշխատող փորելչներ Հիլգի սիստեմի և 3 ավտոմատ—ինժինեռ Մ. Մ. Սկվարցովի սիստեմի, վորոնց շնորհիվ արագանում, լավանում և էժանացվում է փորելու պրոցեսը:

9. ԲՈՒՐԳԵՐԻ ԾՈՒՌԹՅՈՒՆԸ ՉԱՓԵԼ

Իրժ. Ա. Փ. Շախնադարյանի ապառառը, բուրգերի ծուրությունը ստուգելու համար, 1938 թ. նոյեմբերի սկզբներից և սկսել գործադրվել Բագվա նավթահանքերում: Աշխատանքները, առավելագույն արվում ելին Բինադադու շրջանի նավթահանքերում, վորտեղ շնորհիվ բացառիկ չերկարաբանական պայմաններին (չերտերի խիստ թեքվածությունը հաճախ փափուկ և ամուր փոփոխվելը) ուղղահայած հորեր փորելը դժվարությունների եր հանդիպում: Բինադադում պարզված հորերում ծուրության հետևանքները թույլ տվին մի շարք միջոցներ ձեռք առնել այդ չերեույթի դեմ պայքարելու համար:

Այդ միջոցները հետևյալներն են.—պտույտաձև հորափորման ժամանակ ավտոմատիկ աշխատող Հիլգի և Սկվարցովի սիստեմի ազրեղանտների գործադրությունը ուղղությունով, կապելուչնիկովի տուրբոտուրի ոգտագործելը և այլն: Հետևյալ աղյուսակում բերված են 26 բուրգի ծուրության աստիճանի ստուգման հետևանքները Բինադադու շրջանում:

Այդ բուրգերից 13 փորված են մինչև ապարատի գործադրելը և 13 ապառառ գործադրելուց հետո:

26 բուրգի չափած ծուրությունը

| Բուրգի փորումն սկսելու թիվը | Պիտակի քանակ | Բուրգի միջին խորություն | Ընդհանուր մաքսիմալ ծուրություն միջին գուամարը | Խորի քանակը | Միջին ծուրություն |
|---|--------------|-------------------------|---|-------------|-------------------|
| Մինչև 1929 թ. վի 1-ին դեկտեմբ. 1929 թ. 1 դեկտ. հետո | 13 | 562 | 14° 47' | 25° | 8° 15'' |
| | 13 | 443 | 5° 33' | 9° 40' | 1° 20' |

12. ՏՈՒՐԲԻՆԱՅԻՆ ՀՈՐԱՓՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

Տուրբինային հորափորման մեջ մտցրած ռացիոնալ միջոցներից հարկավոր է մատնանշել հետևյալները.

- ա) ապարատի դետալներ նոր ձևով պատրաստելը, (ողակների ելեկտրական ձուլումը և այլն),
- բ) ապարատի իրագործումը Դավիդի և Բարետի կոմբինալ փոխադարձմունքով,
- գ) իրագործվում է մշակված բոտացիոն մեքենայի պրոեկտը,
- դ) իրագործվում է մշակված է փոխադարձության նոր տիպը, շպինդելի հետ միանալը շպոնկայով, սալնիկի նոր տիպը և այլն,
- յ) փորձի է լինթարկում լայնացնող կացինը (հիդրավլիկ), վորը լավ հետևանքներ է տվել և փոխադրված է պտույտաձև հորափորման ժամանակ ոգտագործելու համար,
- զ) մշակված է և կատարելագործված գրունտատարների կոնստրուկցիան.

13. ՀՈՐԱՓՈՐՈՒԹՅԱՆ ԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ռացիոնալիզացիայի շնորհիվ կրճատել է հորափորության ժամանակամիջոցը և իբր զրա հետևանք իջել է մի մետր փորելու ինքնարժեքը:

Փորելու արագության աստիճանը շահագործվող հորափորության մեջ.

(մետր մեկ ստանոկ ամսում)

| Փորելու սխտեմ | 1924—25 | 1925—26 | 1926—27 | 1927—28 | 1928—29 |
|-----------------|---------|---------|---------|---------|---------|
| Պտուտաձև . . . | 84,2 | 89,8 | 84,8 | 84,9 | 91,2 |
| Տուրբինային . . | 53,1 | 36,9 | 45,5 | 57,4 | 62,3 |
| Կանատային սխտ. | 39,8 | 46,4 | 40,6 | 36,3 | 94,5 |
| Շտանդային » | 33,1 | 34,1 | 26,8 | 13,6 | 19,9 |
| Բոլոր ձևերով . | 51,5 | 62,6 | 62,8 | 68,9 | 80,7 |

Փորելու արագությունը բոլոր ձևերով աճել է, բացի շտանդի սխտեմից, ընդհանուր արագությունը աճումի բոլոր սխտեմներով 51,5 մետր 24—25 թվում մինչև 80,7 մետր 28—29 թ.—56,7 մետր:

14. ՀՈՐԱՓՈՐՄԱՆ ԱՐԺԵՔԸ

Շահագործական հորափորման մեկ մետրի արժեքը իջել է այսպես (առանց բեմոնտների)

| Տարիներ | Մեկ մետր արժեքը | % % | |
|------------------|-----------------|----------------|-------|
| | | 23 հետ համեմատ | 24 թ. |
| 1923—24 թ. . . . | 387 | 100 | |
| 1924—25 » . . . | 264 | 68,9 | |
| 1925—26 » . . . | 197 | 50,9 | |
| 1926—27 » . . . | 190 | 49,1 | |
| 1927—28 » . . . | 182 | 47,1 | |
| 1928—29 » . . . | 175 | 45,2 | |

Հինգ տարվա ընթացքում փորելու ինքնարժեքը իջել է 387 ո. մինչև 175 ո. մեկ մետր (54,8 %) վերջին 1928—29 թ. համեմատ 1927—28 թ. հետ, ինքնարժեքի իջեցումը հավասար է—4%

15. ՆԱՎԹԱԶՏՈՂ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ

Ռացիոնալիզացիայի շրջանը մտել են ավելի ուշ քան նավթահանքերը և խոշոր ասպարեզ ելին ներկայացնում ռացիոնալ միջոցներ իրագործելու համար:

Ամերիկայում նավթագտելու տեխնիկական առաջ և գնացել նույնպես խոշոր քայլերով, ինչպես հանքայինը, իսկ մեզ մոտ նացիոնալիզացիայի առաջին տարիների ընթացքում գլխավոր ուշադրությունը դարձված էր դեպի նավթի արտահանումը: Նավթագտող գործարաններին նվիրվում էր ավելի քիչ ուշադրություն է սահմանափակ դրամական միջոցներ

Ռացիոնալիզացիայի գլխավոր նպատակն էր բաց գույնի մթերքների արտադրանքը բարձրացնել, վորոնց պահանջը աճում էր տարեց-տարի թե ներքին, թե արտաքին շուկաներում:

Միայն ռացիոնալ միջոցներով մթերքների պահանջը բավարարելը հնարավոր չէ, և այդ պատճառով, նոր գործարանային շինարարության համար հատկացրած էլին խոշոր գումարներ: Բոլոր նոր կառուցումների և հսերի փոփոխումները չ'թվելով, կարելի է մատնանշել այն, վոր կերոսինի բատարեյաների ուժը նացիոնալիզացիայից հետո բարձրացրած 1.350.000 տ. մինչև

3.200.000 ա. իսկ ընդհանուր գործարանների ուժգնությունը բարձրացել է ավելի քան յերկու անգամ

Նոր ինստալացյալների շինարարությունը տեխնիկայի վերջին խոսքով, հների փոփոխումով և կատարելագործելով, նավթագտող գործարանների արտադրական բնությունը արմատորեն փոխվել է: Այս մի քանի թվերը ապացուցում են այդ գրությունը:

Ստացած զիտոիլատները % %

| Տարիներ | Կերոսինի նավթերից | | | Յուզոտ նավթերից | | |
|-----------------------|-------------------|---------|---------|-----------------|---------|---------|
| | բաց գույն | վառելիք | կորուստ | բաց գույն | վառելիք | կորուստ |
| 1913 թ. | 34,2 | 64,5 | 1,3 | 55,1 | 42,0 | 2,9 |
| 1924—25 թ. | 34,0 | 65,2 | 0,8 | 61,4 | 37,2 | 1,4 |
| 1925—26 " | 37,8 | 61,4 | 0,8 | 59,1 | 39,6 | 1,3 |
| 1926 27 " | 42,1 | 56,9 | 1,0 | 64,3 | 34,2 | 1,5 |
| 1927—28 " | 44,0 | 55,0 | 1,0 | 63,7 | 34,7 | 1,6 |
| 1928—29 " | 45,6 | 53,2 | 1,2 | 64,9 | 33,6 | 1,5 |

Մինչև պատերազմային շրջանը և նացիոնալիզացիայի առաջին տարիներում կերոսինոտ նավթից ստացվում էր 34% բաց գույնի նավթամթերքներ, իսկ 64—65% վառելիք:

Ներկայումս բաց գույնի մթերքների ստանալը հասցրած է մինչև 45,6%: Նույնպես յուզոտ նավթերից բաց գույնի մթերքների ստանալը հասցրած է 35,1% մինչև 64,9%, հատուկ մթերքների արտադրանքը բարձրացնելու վերաբերյալ էլ արված են ահագին ուսուցիչ աշխատանքներ: Մի շարք տեխնիկական միջոցներ ձեռք առնելով բենզինի տոկոսը նավթից հասցրված է 0,9% 1921—21 թ. մինչև 0,5,7% 1928—29 թ. (1913 թվում բենզինը ստացվում էր 0,5%): Եկապորտի համար բենզին արտահանելը մինչև 25—26 թիվը կատարվում յերկնային գագոյլի գոտումով, վորի համար ծախսվում էր ավելորդ անգամ վառելիք և կրկնապատկվում կուրսանտները: Հատուկ ուսուցիչ և զլխավորապես ուսուցիչի կացիոն կոլոնաններ գործադրելով կրկնակի գոտումը հաջողվեց վերացնել և եկապորտի բենզին ստացվեց անմիջապես առաջին անգամ գտելուց հետո: Տարիների ընթացքում այդ այդպես էր կատարվում:

1925—26 թ. առաջին գոտումից ստացված է 20% բոլոր արտադրած բենզինի:

1926—27 թ.—49%:

1927—28 թ.—71%:

1928—29 թ.—85%:

Իսկ ներկայումս—100% բենզինը ստացվում է առաջին անգամից:

Մտցրած է բենզին մաքրելու անընդհատ նոր մեթոդ, վորը իջեցնում է հականերգործիչ նյութի բեռնաբար և կորուստները:

Աճող պահանջը բավարարելու նպատակով, Ազնեվթը սկսել է բենզին արտադրել, յենթարկելով մագուլթը կրեկինգի. ներկայումս արդեն աշխատում է առաջին Վիկկերսի սիստեմի կրեկինգ գործարանը 2000 բուրել արտադրությունը որվա ընթացքում և տալիս է 20% բենզին:

Ընթացիկ տարում գործի կզցվի յերկրորդ գործարանը նույն սիստեմի. բացի այդ կառուցվում է նոր կրեկինգի գործարան—Շուխովի և Կյապելյուշնիվովի սիստեմի:

Կերոսինի արտադրանքը ավելացնելու խնդիրը վորոշված է միայն մշակման յենթարկելու նավթի քանակը ավելացնելով, այլ միջոցներ են ձեռք առնված յորացնելու նավթից կերոսին և գագոյլ շոկելու մեթոդները:

Յուզի արտադրանքի ասպարեզում բացիոնալիզացիան գործադրելու մասին կարելի է շեշտել հետևյալը.—գտելու նավթերի շարքը մտցրված են ինչպես կերոսինոտ, նաև Բինադադու և Բարխանու ծանր նավթերը: Մոտ ապագայում պետք է սկսվի Ամերիկայում պատվիրած յուզ արտադրող տրուբչատկայի կառուցումը, Բողջերի սիստեմի:

Յուզերի հիմնական տեսակները ստացվել են այսպես.— իլիկի յուզ ներկայումս ստացվում է 4,5%—3,17% տեղ մինչ պատերազմային շրջանը, ցիլինդրի յուզեր—6% ստացվում 12%: Մեծ աշխատանքներ են արված յրացուցիչ նյութեր ստանալու ասպարեզում քիմիական գործարաններում:

Բավարարել ածուղ վառելիքի պահանջը տրակտորների և ավտոմարիչների համար, իսկ յուզերը արդյունաբերությունից համար պահանջում է մեզինից անընդհատ ուշադրություն ուսուցիչալի յենթարկելու—նավթ գտելու պրոցեսները:

IV. ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Յերբ մի տարի առաջ կազմվում եր հնգամյա ծրագիրը, թվում եր, վոր նշանակած աճման թափերն ամենաբարձրն են, բայց հնգամյա առաջին անցած տարին ապացուցեց, վոր մենք մեր հնարավորությունները վոչ թե չափազանցրել չենք, այլ նույն իսկ կրճատել ենք: Արդյունաբերության բոլոր ճյուղերում և մանավանդ խոշոր արդյունաբերության մեջ, 1928—29 թվին արդյունքները ավելի են, քան նախատեսված եր ծրագրով:

Յերկրի ընդհանուր անտեսության աճման պատճառով նավթալին արդյունաբերության ներկայացրված և առաջնական լենթագրական թվերից ավելի պահանջներ: Ահա թե ինչու 1929—30 թվի ծրագիրը զգալի կերպով ավելի և հնգամյա ծրագրի աճման թափից, վորը լերևում և հետևյալ հիմնական թվերից.—

| | Հնգամյա ծրագրով | Լայնացրած ծրագրով | |
|-------------------------------|--------------------|---------------------|------------------------|
| | | Աշնավթի վարիանտը | Գլավճորտով վարիանտը |
| Հորափորումն (մետր) | 380000 | 331414 | 391414 |
| Նավթի արտահանություն . . . | 9550 | 9970 | 10090 |
| Նավթագտում (100 տոնն) | 7813 | 7781 | 8181 |

1. 1929—30 ԹՎԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

Ազնեվթի վարիանտիվ 1929—30 թվի ծրագրի իրագործումն ղժվար խնդիր և, բայց իրագործելը հնարավոր և ու պարզ միմիայն այն դեպքում, չեթե ժամանակին զրամական պահանջները բավարարեն:

Նավթագտման գործում վորոշ ղժվարություններ կան, այդ ղժվարությունները թեթևացնելու համար 1929—30 թ. յենթադրվում և Բազվի և Բաթումի գործարաններում գտել 7.780.500 տոնն (գլխավորապես վարիանտով չենթադրվում և 8.181.100 տոնն): Այդ թիվը վերցրած և հետևյալ հաշիվը աչքի առաջ ունենալով.—բոլոր կերտինի գործարանների արտագրական հնարավորությունները 1929 թվի հոկտեմբերի 1-ին կազմում են

7.878 հազար տոնն. հետևապես բոլոր գործարանները կաշխատեն իրենց նորմալ թափով:

Ի նկատի ունենալով 10% ծանր նավթի գտելը, Բաթումի գործարանների արտադրական հնարավորությունները, չուղային բատարեյաների արտադրական հնարավորությունները 1929 թ. հոկտեմբերին հավասար ե 1308210 տոնն մագուլթի: Այդ արտադրական հնարավորությանը վոչ մի չափով չի կարող մոտենալ շուկայի պահանջներին և բավարարել չուղի կարիքը: Այս ընթացիկ տարվա միջոցին գործարաններին ներկայացրած են մի շարք լուրջ աշխատանքներ: Գործարանների արտադրական հնարավորությունները լայնացնելու համար ծրագրում նախատեսված ե հետևյալ միջոցները.

1. Պլատակովի անվան գործարանի չուղային բատարեյայի խոշորացումը տարվա ընթացքում մինչև 20 միլ. փութ գտելը. դա կիրառործի տաք մագուլթով գործարանը աշխատացնելու պայմանում:

2. Պլատակովի անվան № 3 գործարանի չուղային բատարեյան խոշորացնելու և ապարատորի և դեֆլեզմատորի 4 կուրբի վրա սարքավորելուց հետո:

3. Փոփոխության յենթարկել Պինչի խողովակային կերոսինի բատարեան աշխատելու մագուլթով:

4. Ջափարիձեի անվան գործարանի բնտարեյայի ծայրում կառուցել ապարատոր կոլոնկա ծանր ցիլինդր—յուզեր և ավտոլ ստանալու համար:

5. Հոկտեմբերյան Հեղափոխության անվան № 4 գործարանում չուղային բատարյան խոշորացնելու համար կառուցել նոր խողովակային վառարան:

Այդ բոլոր թված միջոցները թույլ կտան հասցնելու մեր չուղի ինստալացիայի արտադրական հնարավորությունները 1,4943 մ. տոնն և ժամանակին իրագործել ծրագիրը չուղի վերաբերմամբ:

Ներկայումս մենք առաջին անգամն ենք շուկա դուրս բերում մեր կրեկինդ բենզինը: Այս տարվա ընթացքում ընդամենը կստանանք 11488 տոնն կրեկինդ բենզին: Աշխատելու են յերկու Վիկկերսի սետեմի կրեկինդ գործարանները, դրանցից մեկը աշխատելու ե ամբողջ տարին, իսկ մյուսը արտադրական հնարավորությունով ներկայումս կառուցվում ե և կաշխատի միայն կես տարի: Մեր ամբողջ ավտոտրանսպորտը աշխատում ե համարյա միայն մաքուր կրեկինդ բենզինով:

2. 1930—31 ԹՎԻ ԵՐԱԿԻՐԸ

1930—31 թ. ավելի ևս հսկայական խնդիրներ են նախատեսված:

Կուսակցության ու կառավարության ընդհանուր արագացրած տեմպը պլուզատնտեսության կոլլեկտիվիզացիայի յենթարկելուն, սովխոզների կազմակերպութունը և մեքենաներով հողի հերկելը ստիպում են մեծ քանակությամբ տրակտորներ գործի դնելու, վսրոնց համար անհրաժեշտ ե վառելիք հալթայթել: Բացի այդ կերոսինի գործածումի վերաբերմամբ բնակչության պահանջը զգալի կերպով աճել ե, քան յենթադրվում եր: Աճում ե նույնպես եկապորտը:

Պետականի վերջին հաշվով և կենտրոնի տվյալներով, աշխատող տրակտորների քանակը և կերոսինի կարևորությունը կաճի հետևյալ կերպով.

| | 29—30 | 30—31 | 31—32 | 32—33 |
|---|--------------|--------------|--------------|---------------|
| Աշխատանքի մեջ յեղած տրակտորների թիվը (հազ.) | 67 | 150 | 387 | 818 |
| Նրանց գործածած կերոսինը (հազ. տոնն) | 540 | 1.190 | 2.880 | 6.204 |
| Բնակչության գործածած կերոսինը (հազար տոնն) | 1.667 | 2.045 | 2.485 | 1,200 |
| Նկատորա | 900 | 1.000 | 1.100 | 2.980 |
| Կերոսինի ընդհանուր կարիքը | 3.107 | 4,235 | 6,465 | 10.384 |

Չորս տարվա ընթացքում տրակտորների քանակը ավելանում ե 13 անգամ, իսկ նրանց գործածած կերոսինի գումարը հինգամյակի վերջին հասնում ե 6,2 միլ. տ. նույնպես այդ չորս տարվա ընթացքում զարգանում ե բնակչության կարիքը կերոսինում 74%, իսկ եկապորտը—33%:

3. ԱՐՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տրակտորների վերաբերյալ թվերը հնգամյակի վերջին տարվա համար վերջնական չի կարելի համարել, բայց 1930—31 թվի համար այդ թվերը կարելի ե հաշվել վերջնական, ուստի Բարձրագույն ժող. Տնտեսական Խորհրդի պատվերը կերոսինի արտադրանքը բարձրացնելու միանգամայն անհրաժեշտ ե: Գլավգորտոպը առաջարկել ե Ազնեվթին ներկայացնել մի նոր ծրագիր, զրա համաձայն պետք ե արտահանել 13.000.000 տոնն:

նավթ, կամ 30% ավել, քան լենթադրվում է ստանալ 1929—30 թվում:

Վերջին 5-ամյա ընթացքում Ազնավթի հին շրջաններից ստացված նավթի զինամիկան այսպես է:

| | | | | |
|------------|------------|------------|------------|--------------|
| 1928—29 թ. | 1929—30 թ. | 1930—31 թ. | 1931—32 թ. | 1932—33 թ. |
| 8,522 | 9,304 | 9,996 | 10,491 | 10,926 5. տ. |

1928—29 թ. արտահանվել է 8661 տ. նավթ—5. ամյակից 1,7% ավել: Սարունչու, Ռամանու, Սուրախանու, Բինադադու շրջանների ծրագիրը չէ կանոնավորվել: Ընդհանուր ծրագրի իրագործման նպաստեցին Կիրմակու շերտերից շահագործվող նավթահորերը Բալախանու շրջանում և Բուխտում հորեր փորե- ու լավ հետևանքները. Սուրախանում V շերտը անցյալ տարի արդեն թուլացել էր:

1929—30 թվի հսկիչ թվերով նախատեսված է արտադրել 9,935 տ. նավթ, այդ գումարը ավելի է 5-ամյա ծրագրից 7% և 5 ամյակի 3-րդ տարվա արտահանությունն է համապատասխան: Այդ ծրագրից ավելացածը շրջանների մեջ դասավորվում է այսպես:

- Բալախանու շրջանում — 35%.
- Բիրի-Հեյրաթի ” — 33%.
- Բուխտում ” — 42%.

Զնայած նրան, վոր այս տարվա ընթացքում VI շերտից 6 նավթահոր է շահագործվելու, նրանք նախատեսված չեին հինգամյակով: Սուրախանու շրջանում ծրագիրը չէ իրագործվելու:

Յենթադրվում է, վոր Բալախանու Կիրմակուի տակի շերտը կշարունակի իր արտադրությունը. մյուս 6 նոր նավթահորերը Սուրախանում առաջինների պես կլինեն արդյունավետ և վերջապես, Բուխտի VIII շերտերից խոր գտնվող շերտերի արդյունավետությունը: Բացի դրանից, հաշվի է առնված նոր շրջանը—Կարաչուխուրը: Սուրախանու V շերտը այս տարվա ընթացքում պետք է լենթարկվի ամբողջովին հորափորման. կֆնա միայն Սուրախանի գյուղով բռնված հողի տարածությունը Ազնավթը ստիպված յեղավ վերակազմել իր 5 ամյա ծրագիրը և ընդունել 1930—31 թվի համար հսկիչ գումար 11,120 հազար տոնն: Այդ գումարը զգալի կերպով ավելի է 5-ամյակով նախատեսված նավթի արտահանությունից, վոչ միայն 1931—32 թ. և 1932—33 թ.: Վերջինի համար նախատեսված էր 10,926 հազար տոնն: Ծրագրի վերակազմումը կատարվեց այն ժամանակ

յերը պարզվեց անկարելությունը 1930—31 թվում նավթը ստանալը նոր հետախուզվող շրջաններից, վորոնց համար Գլավոր տուղը նախատեսել է 908 հազար տոնն նավթ: 1930—31 թվի բարձրացրած նավթի արտահանությունը կիրագործվի շնորհիվ Սուրախանու VI շերտից 30 նավթահորերի շահագործման և Կարաչուխուրի 10 նոր նավթահորերի շահագործման: Բացի այդ Բուխտում և Լենինյան շրջանի ստորին նավթային շերտերում արագ հորեր զնելու և փորելու զիտավորություններ:

Այդպիսով Ազնավթը այն տեսակի է վերակազմել յոր ծրագիրը, վոր 5 ամյակը կարող է կատարել չերեք տարվա ընթացքում:

Ազնավթից Գլավորտուղի պահանջածը 1930—21 թ.— 13 միլլ. տոնն նավթ արտահանելը և այդ 13 միլլ. տոննից 3 միլլ. տոնն կերոսին գտելը հայտնի յեղավ միայն վերջին որերս: 1930—31 թ. 11,121 միլլ. տ. նավթ ստանալու հնարավորությունը վորոչ չափով հիմնված է հին նավթահորերի արտադրությունը վրա: Բացի այդ պետք է շահագործվեն մեծ քանակությամբ նոր նավթահորեր: Դրանցից 1930—31 թ. պետք է արտահանվի 3024 հազար տ. նավթ: Գլավորտուղի պատվիրած 13 միլլ. տ. պետք է այսպես արտադրվի.— նոր նավթահորերից վոչ 3,024 հազար տ., այլ 7,970 հազար տ., հին նավթահորերից, ինչքան վոր հնարավոր է—7930 5. տ.:

Քանի վոր նոր նավթահորերից պահանջվում է ստանալ 2 միլլ. տ. նավթ ավելի, ուստի հորափորությունը պետք է ուժեղացնել այս տարվանից, վոր հետևյալ տարիներում մենք ունենանք ինչքան կարելի է շատ պատրաստ փորված նավթահորեր:

Այդ հարցը մանրամասնորեն քննելուց հետո, Ազնավթը յեղրակացություն է յեկել—լեթե 1930 թ. ապրիլ—հունիս ամիսների ընթացքում հորափորման աշխատանքները լրացնել 97 ստանդով, կարելի կլինի 1930—31 թվում ստանալ 1,617.000 տոնն նավթ:

Այդ զեպքում ընդհանուր նավթի գումարը կհասնի Գլավորտուղի նշանակած 13 միլլ. տ. տեղ 12.738.00 տոննի: Դրանից ավելին ստանալ նավթային հին շրջաններից անհնարին է:

Նավթի արտահանությունը ուժեղացնելու գործի զլիտար դժվարությունները բազկանում են նրանում, վոր միաժամանակ մեծ քանակությամբ բուրգեր փորելու պատճառով, վերջերս դրվում են առանց նախորդ հետախուզման գործի, այդ տեսակի

դասավորուած ստեղծում ե աշխատանքների մեջ ռիսկ, անհաջող հորեր ստանալու ժամանակից շուտ հորի ջրով խափանվելը:

Ռիսկի չափը պակասեցնելու և նավթի արտահանութիւնը 1930—31 թ. ապացուցելու համար, հարկավոր եր հորերը փորել այն շրջաններում, վորտեղ արդեն նախորոք հետախուզումով պարզած են շահագործական հորափորման պայմանները:

Միակ շրջանը համապատասխանող այդ թված պահանջներին—Սուբախանու շրջանն ե, վորի վրա գտնվում ե Սուբախանի գյուղը, վորի շենքերը պետք ե քանդվեն 1930—31 թվկց: Յեթե լիներ հնարավորութիւն, գոնե մասամբ այդ շրջանը մինչև մայիս 1930 թ. ադատելու, կարելի կլիներ սկսել լարած կերպով հորեր շարել, վոր կարճ ժամանակամիջոցում կտար ավելի բեղմնավոր հետեանքներ, քան ծրագրած հորափորումն VI շերտում:

Շրջանը գյուղից ազատելու հարցը պետք ե արագ քննվի և վորոշվի:

Անցնելով հորեր փորելու խնդրին, հարկավոր ե մատնանըշել այն դժվարութիւնները, վորոնք լուրջ են և վորոշ չափով անհաղթելի:

4. ՀՈՐԱՓՈՐՈՒՄ

Հիմնովին 1929—30 թվի ծրագիրը համաձայն փորելու համար պետք ե աշխատեն 306 ստանոկ—դրանցից 238 շահագործական և 68 հետախուզական: 306 ստանոկի միջոցով պետք և փորվի 361. 275 մետր, այդ թվից 308,893 մետրը—շահագործման համար: Մյուս տարվա ծրագրի իրագործման դժվարութիւնները հայտնի են գործիքների և կահավորութեան, ցեմենտի և ամեն մթերքների պակասութիւնը. բացի այդ՝ աշխատանքները անդադար շաբաթի վերափոխելը և 7 ժամվա բանվորական օր նշանակելով, այժմս արդեն զգացվում ե բանվորական ուժի պակասութիւնը. գլխավորապես լայնացրած ծրագրով նախատեսված են ստանոկների թիվը բարձրացնել մինչև 97 կամ 32% բոլոր նախատեսված հիմնովին ծրագրով ստանոկներից և փորել 57.800 մետր ծրագիրը լրացնելու համար:

Անհրաժեշտ ե մի շարք միջոցներ ձեռք առնել, վոր գործող ստանոկների թիվը բարձրանա:

1) Բոլոր արհեստանոցները պիտի աշխատեն 2 փոխանակող խմբերով, վորի համար շտապ կերպով պետք ե ավելացնել մետաղ մշակող ստանոկներ:

2) Տրանսպորտի լայնացնելը տրակտորներով և ծանրութիւն տեղափոխող ավտոմոբիլներով:

3) Պետք ե ապահովացնել հորափորումը անհրաժեշտ բանվորական ուժով (վարպետներով, փորիչ ներով, խառատներով և այլն), ընդհանուր թվով 2.130 բանվոր: Յեթե յենթադրենք, վոր արհեստանոցների լայնացումը և տրանսպորտը ժամանակին կտրվեն, կարելի ե ասել, վոր ամենացավոտ տեղը հորափորման—մնում ե բանվորական ուժի պակասութիւնը:

Աշխատանքի բորսայում թված վորակի բանվորներ չկան և այդ պատճառով ել առջ են քաշվում ցածր վորակի բանվորներ նրանց տեղը, իսկ այդքան կարճ ժամանակամիջոցին չի հաջողվի նոր պատասխանատու բանվորներ նախապատրաստել:

5. ՆԱՎԹԻ ԶՏՈՒՄԸ

Վորպեսի են նավթի գտման հեռանկարները:

Բազու ու Բաթումի կերոսինի բատարեյաների արտադրական ուժը հավասար ե 7780.500 տոննի, յեթե ոգտագործվեն բոլոր գոյութիւն ունեցող հնարավորութիւնները: 1930—31 թ. գործարանների արտադրական հնարավորութիւնը զգալի կերպով աճում ե, շնորհիվ նոր կառուցված տրուբչատկաներին—Բագվում կառուցվելու են 3 հատ և գործի են զգվելու 1930 թ.: Յուբաքանչուրից ստացվելու ե տարվա ընթացքում 410 հազար տ. հում նավթ: Բաթում կառուցվելու ե չորս հատ և կառուցումը ավարտվելու ե 1931 թվի հունվարի 1-ին: Այդ 7 տրուբչատկաների արտադրական ուժը հավասար ե 2.460 տոննի: Հաշվի առնելով գործող բատարեյաների և կառուցվողների արտադրական հնարավորութիւնները, կարելի ե ասել, վոր 1930—31 թվի ընթացքում հնարավոր ե գտել 10.240.500 տ. նավթ:

Յեկ այդ ել հնարավոր ե միայն այն դեպքում, յեթե աշխատանքի ժամանակին, բատարեյաներից փոշ մեկը չի դադարի գործելուց և բացի այդ կստացվեն այն սարքավորումները, վորոնց այժմս ել կարիք ե զգացվում:

Գործարանների աշխատանքները դանավորված են այսպես—առաջին հերթին գտել բոլոր արտահանած թեթե նավթը, դուրս գալով բոլոր կորուստները 9.374.000 տոնն, իսկ հետո գտել ծանրը նավթը—866,000 տոնն. ընդամենը 10.240,000 տոնն, մինչդեռ գործարանները կստանան 2.694.000 տոնն ծանր նավթ, հետևապես չի գտվելու 1.827.000 տոնն:

Գլավգորտուպի ներկայացրած կերոսինի պահանջը հավասար ե 3.000.000 տոննի, իսկ մեր գործարանները կարող են գտել

միայն 2,600,000 տոնն: Յեթե հնարավորութիւն լիներ 30—31
թվում զտել նույնիսկ բոլոր ծանր նավթի մնացորդը— կստաց-
վեր 200,000 տոնն կերոսին, և ելի Գլավգորտուպի պահանջը չէր
բավարարվի:

Վոչ մի դեպքում չի կարելի յենթադրել, վոր 30 թվի հոկ-
տեմբերի 1-ին կարելի կլինի գործի զցել զոնե մեկ տրուբչատ-
կա, բացի կառուցվողներէրէ ընթացիկ տարում: Միայն մեծ ռես-
կի յենթարկելով ընթացիկ տարվա ծրագիրը, հեռագրով պատվի-
րելով և յտապ կերպով պատրաստ պատվերը 2—3 ամսում ստա-
նալու դեպքում, կարելի և յենթադրել 30—31 թվի յեկրորդ
կեսում գործի զցել լրացուցիչ բատարեյանները:

Մյուս կողմից այդ կհակասի այն վորոշման, վորը հիմն-
ված և Մոսկվա, Սարատով և այլ տեղեր նավթագործի գործա-
բաններ կառուցել: Այդպիսով Բագու յեղածներից զուրս նոր գոր-
ծարաններ հիմնելը կլինի աննպատակահարմար և չի տա 1930—
31 թ. ցանկացած քանակութամբ կերոսինը: Աչքի առջ ունե-
նալով, վոր կերոսինի դեֆիցիտը հետևանք և նրա լայն գործա-
ծութեան իբրև վառելիք տրակտորների (վերջինիս հատկութուն-
ները ուրիշ են, քան լուրս տվող կերոսինը) և կարող և փոխարի-
նել ծանր բենզինով, հնարավորութիւն կա մազուլը յենթար-
կել կրեկինգ-պրոցեսսի և 50% ֆրակցիան ջոկելով ստանալ
տրակտորի հարմար վառելիք: Կրեկինգների սարքավորումը կա-
րելի և ավելի կարճ ժամանակամիջոցում իրագործել, վորովհե-
տե նրանց համար մեծ չափով հարկավոր չե լրացուցիչ ինտա-
լացիա:

Կրեկինգները պետք և հիմնել այն տեղերում, վորտեղ վոր
սպառվում և տրակտորի վառելիք. ի նկատի ունենալով նեվթե-
սիդիկատի պահանջները ջրի ճանապարհների վրա, այդպիսով
զգալի կերպով կթեթեանան և տրանսպորտի զժվարութիւնները:
Յեթե անմիջապես պատվիրել Միացյալ Նահանգներում 8 կոմպ-
լեկտ Վինկլեր-Կոլի տիպի սարքավորում, վորոնց արտադրական
հնարավորութիւնը լիներ 12,500 տ. մազուլ ամսվա ընթացքում,
նրանց գործի զցելը տեղի կունենա 1931 թ. հունվարի 1-ին: 1930
— 31 թվի ընթացքում սրանք կաշխատեն 8 ամիս և կարտադրեն
400,000 տ. տրակտորի վառելիք, 800,000 տոնն մազուլ և այդ-
պիսով Գլավգորտուպի պահանջը կբավարարվի:

Ապագայում նախատեսված կրեկինգները կշահագործվեն
նորմալ բենզին ստանալու համար:

ՎԵՐՋԱՄԱՆ

1932—33 թվում Բաթումից յենթադրվում և արտասահման
արտահանել 6,050 հ. տ. մթերքներ.—1,300 հ. տ. բենզին, 1,200
հ. տ. կերոսին, 1 միլ. տ. գազոյլ, 550 հ. տ. յուղեր, 2 միլ. տ.
մազուլ: Տուրքիայից արտասահման կուղարկվի 2,700 հ. տոնն
Գլոզնու բենզին: Համարյա ամբողջ եքսպորտի ծանրութիւնը
կերոսինի և մազուլի Ազնավթի վրա և զրված. միայն բենզինի
և քսպորտի 1/3 մասը Ազնավթի բաժինն և:

Այդ եքսպորտը ապահովեցնելու համար հարկավոր և լայնաց-
նել Բաթումի գործարանների շինարարութիւնը Բաթումի 2-րդ
նավթագծի շինարարութիւնը և կերոսինի գծի վերափոխումը:

Ներքին շուկայի պահանջը բավարարելը միջոցներից մի
քիչ և:

Նավթագուման մոտեցնել սպառողներին, ուրիշ ի ուքով խոշոր
արտադրական քաղաքներում կառուցել գործարաններ և Կաս-
պարից դեպի կենտրոն նավթագիծը զցել:





«Ազգային գրադարան»



NL0207469

32.303

С. 1.
С. 144

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ
ИНСТИТУТ
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР